

OHK - Geografija
III
B 21
GEOGR. OBZORNIK
/1969 2

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

GEografski OBZORNIK

Leto XVI.
Številka 1

Ljubljana
1969

49094900531

VSEBINA

ČLANKI	Stran
✓ T. Ferjan, Fitogeografska oznaka Opatijskega primorja in pobočja Učke (2 risbi)	1
✓ I. Gams, O regionalnih razlikah pri preobrazbi kmetijstva v Alpah (3 risbe)	6
✓ M. Natek, Selitve delovne sile v Evropi	9
✓ D. Radinja, O sistemu niverzitetnega študija geografije v Sovjetski zvezi	14
✓ J. Medved, Nekateri socialno ekonomski problemi sodobne Afrike	19
 KNJIŽEVNOST	
P. Kunaver, Cerkniško jezero (T. Šifrer)	22
 DROBNE NOVICE	
Bušmani v puščavi Kalahari (V. Bulog-Gortnar)	23
Zanimiv hidrološki pojav v Rdečem morju (D. Radinja)	24
Planetologija in geografija (D. Radinja)	25
 DRUŠTVENE VESTI	
Bili smo v Tuniziji (J. Zupančič)	26
Seminar za predavatelje geografije srednjih šol (J. Tavčar)	27
8. zborovanje slovenskih geografov na Ravnah na Koroškem septembra 1969 (I. G.)	28
Nabava geografske literature (I. Gams)	29
Resolucija VIII. Kongresa geografov Jugoslavije	31

GEOGRAFSKI OBZORNIK, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo. Izhaja štirikrat letno. Izdaja Geografsko društvo Slovenije, Odsek za geografski pouk. Uredniški odbor: dr. Ivan Gams, dr. Svetozar Ilešič, dr. Vladimir Kokole, dr. Avguštin Lah, Tone Oblak, Mara Radinja. Urednik Mara Radinja, Ljubljana, Grintovška 1. Upravnik Cita Marjetič.

Za člane GDS je letna naročnina ²⁶ 8 N dinarjev, za nečlane in ustanove ²⁰ 10 N dinarjev. Naročajte in vplačujte na naslov: "Geografski obzornik", Ljubljana, Aškerčeva cesta 12. Štev.tek.rač.: 501-8-288-1

Za vsebino člankov so odgovorni avtorji sami

Tiskala: Tiskarna zavoda za statistiko v Ljubljani

tatjana ferjan

fitogeografska oznaka opatijskega primorja in pobočja učke

Obravnavam kvarnersko obalo med Opatijo in Medvejo in pobočje do Učke. To obalo obiskujejo številne dijaške ekscurzije, ki tu prvič spoznajo submediteransko vegetacijo. Zato bo o njej nekaj več besed.

Učka je po svoji zunanji obliki sestavljena iz dveh delov: iz podnožja, ki je položno in iz strmega grebena. Videti je, kot da je vrh nasajen na fliš, ki ga obkroža s treh strani. Obala je strma v vsem obsegu in kaže znake pravkar potopljene in še vedno toneče obale. Ob obrežju so precejšnje globine, ker se spuščajoči hrbti pod morsko gladino nadaljujejo z isto strmino. Obala poteka prečno na dinarsko smer. Udor se je izvršil ob prelomnicah, ki potekajo prečno na dinarsko zgradbeno smer (5,110).

Omenjeni strmi relief preprečuje dostop mili klimi v notranjost. Istočasno pa omiljuje klimatske poteze Opatijskega primorja, to je področja Opatije, Lovrane, Medveje, Moščenic. To tvori posebno mezoklimatsko cono zaradi položaja na podnožju Učke, ki ga ščiti pred hladnimi vetrovi. Specifičen vpliv ima tudi zgodnja popoldanska senca. Vpliva na vlažnost prsti in zraka. Z druge strani je Opatijsko primorje odprto vplivom morja, južnim vetrovom in dopoldanskemu soncu. Vse to vpliva na blago klimo z značilno vegetacijo.

V Opatiji znaša povprečna letna temperatura 14°C , povprečna maksimalna 18°C , povprečna minimalna 10°C . Povprečna amplituda znaša $17,7^{\circ}\text{C}$. Povprečna absolutna maksimalna temperatura je $28,3^{\circ}\text{C}$ in je bila v desetletnem obdobju 7 krat v avgustu in 3 krat v juliju. Absolutna minimalna temperatura se je v obdobju 1954-1963 javila 6 krat v januarju in 4 krat v februarju in znaša poprečno $1,6^{\circ}\text{C}$. Povprečno pade 1723 mm padavin, največ od oktobra do januarja. Višek je v novembru, najmanj pa jih je v avgustu. Relativna vlažnost je visoka in znaša 70,5%.

Poletno vročino v Opatiji omiljuje zvečer veter z Učke.

Zjutraj piha z morja. Glavna vetrova sta burja in jugo. V Opatiji se udarci burje toliko ne čutijo. Zato palme pozimi ne zaščitijo. Seveda je pa res, da ne bi vedeli za zimo, če ne bi bilo burje. Drug značilen veter je jugo. Prinese dež, ki traja več dni. Ko nehata pihati burja in jugo, se pojavi tramuntana in maestral. Tramuntana piha poleti in pozimi in je hladen svež veter. Spušča se s Kastava proti Voloski. Piha vsak dan zjutraj in zvečer, včasih tudi čez dan. Navadno se pa tramuntana popoldan zamenja z maestralom. Če se vetrovi izmenjavajo, lahko računamo na lepo vreme.

Z višino se klimatske poteze spreminjajo. V višini Veprinca (519 m) pade več, to je 1869 mm padavin. Največ jih je novembra, najmanj v avgustu. V opazovanem obdobju je v tej višini snežilo vsako leto povprečno 20 dni in povprečna maksimalna snežna odeja je znašala 32 cm. Povprečna temperatura je $11,6^{\circ}\text{C}$.

V Lovranski Dragi pravijo domačini, da maestrale ne čutijo, pač pa je močna burja. Najbolj se bojijo levanta, kajti ta veter nosi sneg.

V višini Učke imamo 2193 mm povprečnih padavin. Maksimalne so novembra (čez 300 mm). Snežilo je povprečno 46 dni in povprečna najvišja snežna odeja je bila 53 cm.

Domačini Vele Učke pravijo, da je najhujši veter me-taš, ki nosi sneg in napravi zamete.

Celotno obravnavano področje je dovolj namočeno. Po Langeovem dežnem faktorju ($I = \frac{P}{t}$, pri čemer je I dežni faktor, P - povprečne letne padavine v mm in t - povprečna letna temperatura v $^{\circ}\text{C}$) spadata Opatija in Veprinac v humidno, a Učka v perhumidno področje. Dežni faktor za Opatijo znaša 123, za Veprinac 161, a za Učko 292.

Povprečni temperaturni gradient na opazovanem področju znaša $0,7^{\circ}\text{C}$, ostale podrobnosti pa kaže tabela:

TEMPERATURNI GRADIENTI

	Razlika nadm. vi- šin	Povp. gradient	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Opatija-Veprinac	514	0,47	0,43	0,43	0,50	0,43	0,47	0,43	0,39	0,47	0,47	0,47	0,62	0,74
Veprinac-Učka	403	1,01	1,09	0,92	0,94	1,06	1,14	1,15	1,11	1,17	1,10	0,89	0,92	0,92
Opatija-Učka	917	0,71	0,72	0,65	0,70	0,71	0,72	0,74	0,71	0,78	0,74	0,65	0,75	0,82

Z nadmorsko višino se krajša vegetacijska doba. V primorju traja 12 mesecev, v višini Veprinca je 305 dni, a na Veli Učki 259 dni. V primorju cvetijo dren, brest in leska že v decembru. Ko še vrhove Učke in Gorskega kotarja pokriva sneg, v Opatiji že cvetijo kamelije, magnolije. Konec marca cveti lovor, ki ima izredno polne veje cvetja. Češnja in hruška cvetita že v začetku aprila. V prvi polovici aprila cvetijo bele slive, nekoliko kasneje črne slive.

V regiji hrasta in kostanja, ki se začne nekoliko 100m nad Opatijo in sega do prigorja Vele Učke, vladajo druge klimatske prilike, zaradi tega tudi drugi razvoj vegetacije.

V bukovi regiji je drugo rastlinje, ki se mnogo kasneje razvija od rastlinja v Opatiji. Ko v višini Vele Učke češnja šele odcveti, v primorju že dozori.

Nekatere rastlinske skupine se vežejo na strma, soncu izpostavljena pobočja. Tako je npr. polsredozemski gozd hrasta puhavca in kraškega gabra v nižjih nadmorskih višinah vezan na ravna tla. V višjih legah zavzema samo strme in jugu izpostavljene lege. Na strmih obronkih, ki so izpostavljeni soncu, se sneg prej stopi in s tem se vegetacija hitreje razvija. Čez poletje ima manj vlage, ker se hitreje suši.

Niže se pojavlja kostanj na ravnih tleh kot drevo. Tak primer je v zaledju Lovrane. Toda čim više, tem bolj išče kostanj prisojno lego. Z nadmorsko višino se manjša tudi višina njegovih dreves tako, da preide v podrast in končno tudi izgine. Bukev je od 800 m do 1300m visoka tudi do 30.m. Že okoli 800 m je bolj redka in je nižja.

Vpliv nagiba na razvoj vegetacije vidimo na apnenčastih tleh. Na strmih nagibih s plitko prstjo vlada bazifilna vegetacija. Tako je na strmih skeletnih tleh razvit gozd puhavca in kraškega gabra, na položnih tleh pa acidofilna vegetacija.

Kjer prevladuje južna ekspozicija, segajo rastlinski pasovi s toplotoljubnimi rastlinami razmeroma visoko, a rastline, ki so prilagojene na nižje temperature, ostanejo višje kot n.pr. na severni ekspoziciji. Tako sega lovor do 200 m, hrast puhavec do 800 m, kostanj nekako do 600 m, a bukev pa od 750 m do vrha.

V ozkem pasu Opatijskega primorja se uveljavljajo plitve in srednje globoke rdeče prsti. Vegetacijska združba, ki se veže na to prst, pripada zlasti asociacij. *Carpinetum orientalis*, torej kraškemu gabru in hrastu puhavcu. Domačini Lovranske Drage ločijo v glavnem dva tipa prsti. "Crvenica" je najboljša, a je redka. "Plava zemlja ali bruz" je dobra za trto in tudi krompir, ki sta v okolici Lovranske Drage glavni kulturi. Plitve rdeče prsti prehajajo višje v rendzine in planinske črnice. Na njih pripada vegetacija črnemu gabru, malemu jesenu in končno bukvi. Domačini naselja Vela Učka ločijo 3 tipe prsti. Prst, ki se razvije na flišni osnovi, je "umola". "Belica" je precej revna, isprana prst, primerna za krompir. "Črna prst" je ugodna za obdelavo.

Obravnavano območje zavzemajo tri fitogeografske enote: submediteranski pas *asoc. Carpinetum orientalis* (združba kraškega gabra), submediteranski pas *asoc. Seslerio-Ostryetum carpinifoliae* (združba črnega gabra), gorski pas *asoc. Fagetum silvaticae* (združba bukve) (1,26).

Submediteranska vegetacija pripada listopadni vegetaciji. Nekoč se fitogeografi listopadno submediteransko cono priključevali evrosibirskemu-severnoamerišskemu vegetacijskemu območju, zimzeleno vegetacijo pa eumediteranskemu vegetacijskemu območju. Toda med submediteransko in eumediteransko vegezacijo ni ostre meje, ker pride do obojestranskih prehodov rastlinskih tipov. Ustvarja se rastlinska mešanica, kjer so vegetacijski tipi po svojih značilnostih bolj povezani z rastlinami mediteranskega pasu kot pa z evrosibirskim področjem. Ker je polsredozemska vegetacija pogojena z bližino

morja odnosno razmeroma toplo submediteransko klimo, je podobna po življenjskih razmerah mediteranskemu pasu. Submediteranska listopadna vegetacija predstavlja prehodni pas med zimzelenim področjem mediteranske regije in izrazito kontinentalnim področjem ostalih delov evrosibirske regije. Submediteranski in eumediteranski pas sta torej podobna. Zato je prav, da govorimo o enotnem področju primorskega pasu v najširšem smislu besede. Meja z evrosibirskim področjem naj se potegne tako, da z njo vključimo submediteranski listopadni pas v okvir mediteransko-primorskega vegetacijskega območja (2,6).

Po pobočju navzgor se od obale zvrstijo naslednji pasovi, ki jih prikazuje vegetacijski profil. Nad morsko površino je supralitoral. To je skalnati pas, ki je močno izpostavljen delovanju morja. Tu so gole skale, na katerih so se naselile alge pa raki-vitičnjaki. Boren živi svet je sposoben prenašati velike temperaturne amplitude in delovanje morja. 2-6 m nad morsko površino se je med skalami nabrala borna preperelina, ki je omogočila življenje prvim večjim rastlinam. Javljajo se puhavec, mali jesen, figa, lovor, črnika, juka, cipresa. Že takoj nad morsko obalo srečamo dve vrsti rastlin: tiste, ki so prirodne že tam, in druge rastline, ki jih je v preteklosti nasadil človek, kot so ciprese in juke. Vendar tem antropogenim rastlinam namestitev tik nad supralitoralom ugaja in dobro rasejo. V obrežnem pasu od Opatije do Medveje sta dominantni drevesni vrsti hrast puhavec in kraški gaber, vmes so antropogeni elementi kot n.pr. cipresa. Sloj grmovja sestavljajo kraški gaber, lovor, smokva, dren. V obalnem odseku srečamo tudi črnika, seveda redko.

Burja, ki piha čez morsko površino, ustvarja slani prah, ki pada na rastline in škodi listju, cvetju in mladikam. Listje od burje počrni, ovone in propade. Zlasti prizadene jesen in smokvo, ker raztrga listje.

Zanimiva je analiza lovorjeve združbe ob potoku Vrutki. Tu je lovor zelo številan in dominanten v obliki visokega grmičevja. V čistih lovorjevih združbah je slojevitost omejena predvsem na srednji sloj. Seveda te lovorjeve združbe ne pokrivajo velikih površin. Kjer se mnogoštevilni lovor meša s hrastom puhavcem in kostanjem, vlada silno močna zaraščenost. Rastline so prepletene z ovijalkami n.pr. Clematis vitalba (navadni srobot). Sloj grmovja sestavljajo poleg lovoričke še smokva, gaber, leska. Kot visoko drevje izstopajo puhavci in deloma kostanj. Številčno je najbolj zastopana lovorička, sledi ji puhavec, gaber. Lovor je naravna vegetacija.

V Opatiji omogoča klima, da uspevajo razne subtropske in tropske rastline. Res je park antropogen, vendar rastline uspevajo na prostem preko vsega leta. Palme ni treba zaščititi pred mrazom, kot to navadno delajo vzdolž Jadrana, ker tu ni močne burje. V parku srečamo

kamelijo, cedro, muse. Vse dobro rastejo in cvetijo.

V zaledju Lovrane je dominanten kostanj, ki je najbolj termofilna vrsta med listopadnimi drevesi. Značilna je dolga vegetacijska doba in tudi prisotnost zimzelenih vrst. Kostanj ustvarja v lovranskem zaledju skoraj čist sestoj. Prevladuje visoko drevo, sloj grmovja v glavnem manjka in tla so poraščena. V višini okoli 200 m se pojavi kot spremljevalec kostanja hrast. *Quercus pubescens* in *Castana sativa* sta tu enako številno zastopana in po klasifikaciji številna. Sloj visokega drevja tvorita kostanj in hrast, sloj grmovja pa zlasti mali jesen. S puhavcem in deloma s kraškim gabrom se meša v višini 250 m še cer.

Nekako od Tuliševice do izohipse 400 m se javlja bor kot vodilna rastlina. Njegova zastopanost je številna in ustvarja sloj nizkega drevja. Čisti bor je le na manjšem kompleksu, ki se nahaja pod višino 400 m na strmem pobočju. V tem kompleksu je edini sloj, ker sloj prizemnega rastja in maha manjka. Nekoliko stran se med bor meša mali jesen, ki se uveljavlja kot sloj grmovja.

Pobočja Knezgrada so strma in na skromni prsti, ki se je nabrala med skalami, raste črni bor. Na degradiranih površinah se pojavlja brinja, ki ponekod celo dominira. V višini 400 - 500 m se pojavljata črni bor in črni gaber. Kostanja je malo, če je, je kot grm. Iz nekdanjega glavnega sloja in dominantne rastline je prešel v podrast in do višine 600 m tudi izgine.

Nekoliko pod višino Veprinca se uveljavljata hrast puhavec in kostanj kot drevje. Sta številna in v tej višini tudi dominirata. V podrasti se javlja kraški gaber. Na zahodni strani Veprinca se javljajo *Acer campestre*, *Quercus cerris*, *Fraxinus ornus*, ki sestavljajo mešanico, v kateri dominira mali jesen. Zato to cono lahko imenujemo *Ornus*, po graditelju te združbe. Čim višje gremo, tem bolj se mali jesen redči, medtem ko leska postaja številna. V višini 400 - 700 m se torej uveljavlja rastlinska mešanica, kjer je vodilni sloj grmovje. Imamo tudi sloj prizemnega rastja, ki ga sestavljajo razna zelišča. Kot drevo istopajo ceri, a ne tvorijo enotnega sloja, ker se javljajo le posamič.

V okolici naselja Vele Učke prevladuje do prelaza Poklon bukev, po kateri cel pas nosi ime *asoc. Fagetum silvaticae*. Ustvarja skoraj čist sestoj. V podrasti se redko javlja beli gaber ali pa mlade bukke. Pod drevesnim slojem bukke so mikroklimatsko pogojni ugodni za nekatere rastline.

Najvišji predel Učke je pokrit z bukvo. Njene fiziološke lastnosti zahtevajo, da raste v gostem sklopu. Ker se pri bukvi razvijajo stranske korenine, glavna korenina zaostaja v rasti, niso odporne proti vetru. Občutljive so bukke, ki rastejo na tanki kameniti

podlagi. Kjer je bila bukev v obravnavanem področju uničena, so nasadili odpornejše vrste kot bor, smreko. Marsikje v tem najvišjem delu Učke spremlja bukev beli gaber. Oba nastopata kot sloj visokega drevja s primjesjo javora.

Okrog 2 km od prelaza Poklon je gozdna vrtača, v kateri raste čista bukev, ki tvori edini sloj drevja. Podrasti v tej vrtači ni.

V višini 750 m se gozdni sestav menja. Bukev sprva izgublja svojo številčno zastopanost, javlja se v obliki grmovja in tvori podrast, kasneje pa sploh izgine. Začne jo izpodrivati črni gaber, ki ponekod tvori skoraj čiste male sestoje in pokriva pobočja kamenitih vrhov. Je graditelj asoc. *Ostryetum carpinifoliae*. Raste grmičevnato, enako kot njegov spremljevalec mali jesen. Sestoji črnega gabra so raztrgani in fragmentalni.

Topološka imena Učka, Medveja in Veprinac izvirajo iz dobe naseljevanja Slovanov, ko je bilo področje Učke pokrito z gozdovi, v katerih so bili pogoji za življenje volkov, medvedov in veprov (3, 13). Po Dobrili je sploh pravo ime za Učko Vučka gora. Možno je tudi, da je ime Učka po rastlini *Carlina Utzka*, ki jo je Hacquet našel na Učki (4, 125).

Fitogeografska oznaka je torej v pogledu naslednja. Nad morjem se uveljavlja kot glavna rastlina kraški gaber, po katerem nosi cel pas ime asoc. *Carpinetum orientalis*. Značilno je, da se tu v večjem številu pojavlja hrast puhavec, v čemer se kaže povezanost te rastlinske združbe z združbo črnik. V okviru asociacije *Carpinetum orientalis* se javlja v večjem številu lovor, ki ga smatramo kot subasociacijo združbe kraškega gabra. Lovor je vezan na globoko in radi precijšnih padavin isprano prst. Pogosto drevo v okviru tega pasu so tudi kostanji. V mejnih področjih združbe kraškega gabra in puhavca postopoma prehaja in se meša z rastlinami sosednjih vegetacijskih skupin. Prehodni pas obsega rastlinsko mešanico in je med pasom kraškega gabra na eni strani in pasom črnega gabra na drugi strani. V tem območju se v glavnem uveljavlja grmičevnato rastje.

Naslednji je pas listopadne vegetacije črnega gabra, ki predstavlja submediteranski gorski pas. Razprostira se v višjih položajih odnosno od morja oddaljenih položajih, ki so razmeroma hladnejši in vlažnejši, iznad nižjega pasa kraškega gabra. V združbi črnega ga-

bra je zastopan puhavec, ki veže to skupino s skupino kraškega gabra.

Oba do sedaj obravnavana pasova pripadata submediteranski skupini rastja. Ločita se po nadmorski višini oziroma oddaljenosti od morja. Ločimo ju po prevladi kraškega oziroma črnega gabra.

Ko se pojavi bukev, preide submediteranska vegetacija v evrosibirsko-severnoameriško. V višjih nadmorskih legah se črni gaber veže z belim gabrom, ki se sprva pojavlja pogosto, kot spremljevalec pa se pojavi bukev. Ta v višjih višinah dominantno prevlada in tvori bukov gozd, ki predstavlja gorski pas listopadne vegetacije.

V celotnem opisanem področju pripadajo rastline med mikrotermne, ker se srednja letna temperatura giblje med 0° in 14°C (oznaka po De Kandolu). Glede na vlažnost pa imamo po Šanjikovi oznaki zastopane zimzelene kserofite n.pr. lovor, črnika, črni bor, brinje, cipresa, listopadne kserofite s cerom in puhavcem in listopadne drevesnate mezofite z jesenom, gabrom in bukvo.

LITERATURA IN VIRI

1. Stjepan Horvatič, Fitocenološke jedinice veget. kraškega področja Jugoslavije kao osnova njegovog biljnogeografskog razčlenjivanja; *Acta Botanica*, Vol extraord., Zg., 1964
2. Stjepan Horvatič, Biljnogeografski položaj i razčlanjanje našeg primorja u svetlu savremenih fitocenoloških istraživanja; *Acta Botanica*, vol XXII; Zg., 1963
3. Aleksander Ugrenovič, Krš kao naučni problem, Krš Jugoslavije; Zg., 1957
4. Željko Poljak, Učka i istrske planine, Naše planine št. 5-6; Zg., 1967
5. Anton Melik, Jugoslavija, Lj., 1958
6. Maks Wraber, Glavne vegetacijske združbe slovenskega Krasa s posebnim ozirom na gozdnogospodarske razmere in melioracijske možnosti, *Gozdarski vestnik*, L XII, Lj., 1954
7. Meteorološki godišnjak I. in II. od 1954-63
8. Kartiranje in anketiranje na terenu.

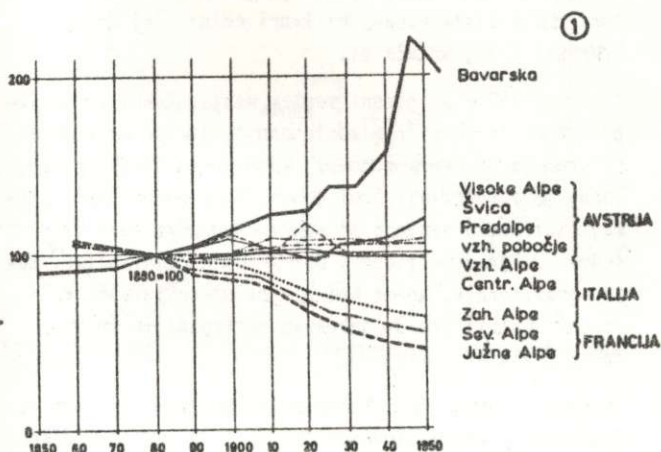
ivan gams

o regionalnih razlikah pri preobrazbi kmetijstva v alpah

Diagram št. 1. - Gibanje skupnega prebivalstva v Alpah po občinah, ki jih je zajela anketa FAO, za čas od 1850 - 1950. L. 1800 (ali 1881) pomeni 100%. Očitne so razlike med Zahodnimi, Centralnimi po Vzhodnimi Alpami (po Veyretu).

Ko v Sloveniji tarnamo o nazadovanju gorskega kmetijstva, opuščanju planin, o depopulaciji goratih krajev v alpskem in predalpskem hribovju od Kozjaka nad Dravo do Cerkljanskega in Tolminskega, preradi pozabljammo, da so ti procesi značilni za vse Alpe. Pri nas so ti procesi samo modificirani, tako kot so po svoje tudi v vseh drugih alpskih državah odnosno državah, ki segajo v Alpe (Avstrija, Nemčija, Švica, Francija, Italija). Če bi hoteli spoznati našo specifičnost, bi morali spoznati intenzivnost teh procesov v ostalih Alpah. Žal pa za to pogrešamo pregledov čez vse Alpe. Več jih je za alpski prostor poedinih držav in za posamezne regije v Alpah. Medsebojna primerjava pa je često težka, ker pri določevanju, kaj spada k Alpam, nimajo istih kriterijev.

Pri pregledu omenjenih procesov v Alpah bomo izdvojili dve razdobji. Prvo je za Alpe najbolj usodno in obsega čas med 1850. in 1950. letom, ko je z urbanizacijo in industrializacijo ravnin nastala razlika med življenjskim standardom hribovcev in onimi na ravnini, kar je izzvalo prebivalstveni tok "vzdolž strmin" (ali "beg z višin", kot ga tudi imenujejo). Toda znaten del gorskih emigrantov se je ustavil že v alpskih dolinah, kjer se je, posebno zaradi železnic in hidroenergije, začela razvijati industrija. Toda v večini Alp je prebivalstvo rastlo v kljub temu počasneje kot izven Alp. Delež prebivalstva v Alpah se je v Švici le za malenkost zmanjšal (od 25 na 24,9% vseh Švicarjev), močneje pa v Franciji (od 2,8 na 2,1%) in Italiji. Ves alpski teritorij to je vključno alpske doline, je v tem razdobju zmanjšal prebivalstvo samo v Franciji in Italiji. Tu so nekateri predeli izgubili v tem razdobju polovico prebivalstva (Kinzl, 1958).

Razlike po državah prikazuje grafikon št. 1. Upoštevane so samo občine, ki jih je anketirala FAO. Pri grafikonu za Bavarske Alpe je treba upoštevati, da predstavljajo te le majhen delček Nemčije, ki je zato bolj in prej turistično "zasedla" svoje Alpe (mimogrede, govorijo tudi o aristokratski kolonizaciji Alp, kajti turisti so tvorili in deloma še danes tvorijo posebno, bogatejšo in često izolirano plast). Glede gibanja prebivalstva potekajo zveznice v procesih v glavnem v podolžni smeri Alp od jugozahoda proti severovzhodu in vzhodu. Največja je bila depopulacija s francoskih in italijanskih južnih Alp v območju Zahodnih Alp. Švica, Vorarlberg in Tirolska so blizu stagnacije, medtem ko je v Vzhodnih Alpah v vzhodnejši Avstriji prebivalstvo narastlo, vendar le malo.

Po višinskih pasovih je bilo prebivalstveno gibanje neenako, kot kaže naslednja tabela, narejena po anketi FAO za pretežno gorske občine. Gibanje v procesih.

Leto	Francija						Italija		
	Severne Alpe			Južne Alpe			Zahodne Alpe		
	do 700m	700 - 1000m	nad 1000m	do 700m	700 - 1000m	nad 1000m	do 700m	700 - 1000m	nad 1000m
1881	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1911	77	83	83	79	76	76	93	90	93
1936	64	63	66	60	55	52	77	73	73

Za Avstrijo so znani podatki le po regijah:

Leto	Visoke Alpe	Predalpe	Vzhodne Alpe
1880	100	100	100
1910 (ali 1911)	102	104	100
1931 (ali 1933)	107	107	104

V dolino se ni naselil samo prirast gorjanskega prebivalstva, temveč tudi ostali. Računajo, da je znašal emigracijski indeks v petdesetih letih tega stoletja v italijanskih Južnih Alpah 10,2%, v francoskih Južnih Alpah 9,6%, v avstrijskih Alpah (1934-1954) 5,1%. Zaradi neugodne starostne strukture je padla v gorah tudi rodnost. Računajo, da je bila malo pred letom 1940 nuptilnost v Francoskih Alpah okoli 6% in v Italiji nekaj manj kot 8%.

Tolike razlike v gibanju prebivalstva v Alpah pripisujejo tudi etnični strukturi. Romanske Alpe so izgubile mnogo več prebivalstva in tam je tudi rodnost manjša. Navajajo kanton Tessin, kjer žive v Švici Italijani in ki je znatno bolj nazadoval kot pa germški alpski kantoni. Toda poudariti je treba tudi, da so bile južne Zahodne Alpe v Franciji in zlasti v Italiji mnogo bolj agrarno izkoriščene in prenaseljene. O tem govori naslednja tabela o velikosti posestev, narejena po anketi FAO v petdesetih letih:

Procent uživalcev zemlje po velikosti v ha

	0,5-2	2-5	5-10	10-20	20-100	nad 100
Avstrija	14,5	16,9	-	34,8	28,5	5,3
Francija	9,5	19,98	26,37	23,86	18,53	1,11
Švica	12,3	28,5	25,7	12	3,4	
Italija	56	25,7	10,8	3,9	2,6	1
Bavarska	18,15	21,46	-	44,53	15,86	

V Franciji je imela polovica posestnikov nad 20 parcel, v Avstriji le 8,3% (v Švici 17,9%).

Pri presoji gornjih podatkov je treba seveda upoštevati, da so južne italijanske in francoske Alpe (Primorske itd.) kot celota nižje odnosno segajo kulture višje, so bolj deforestirane in kmečko prebivalstvo živi v veliko večji meri v sklenjenih naseljih. Ko se je junija 1957 vozila skozi te gorske alpske kraje ekskurzija študentov geografije FF, je tam videla največ opuščenihi hiš. Čeprav prevladujejo sklenjena naselja, je rodnost razmeroma majhna. V razdobju 1931-1951 je znašala v italijanskih Alpah 15,7‰, umrljivost 15,5, emigracija pa 12,6‰. Rodnost in umrljivost celotnih Zahodnih in Vzhodnih Alp prikazuje grafikon št. 2. V Vzhodnih Alpah je znašala rodnost za okoli 4‰ več (pri tem niso upoštevane jugoslovanske Vzhodne Alpe).

V vseh Alpah pa v tem razdobju oteka prebivalstvo z

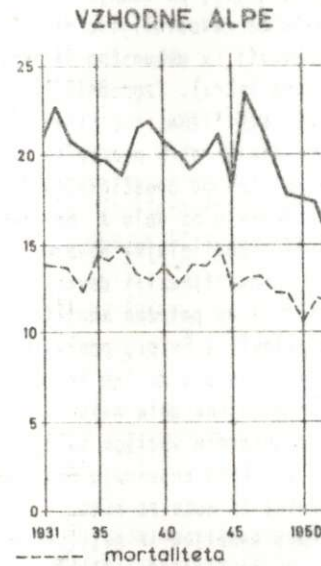
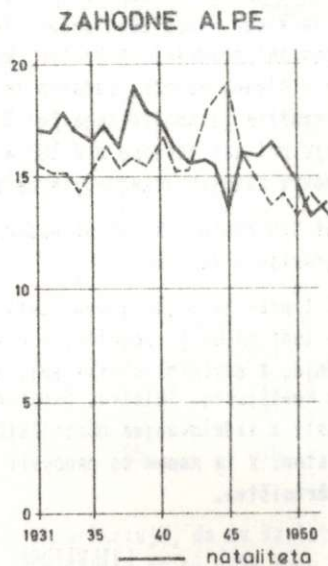

Diagram št. 2. - Rodnost in umrljivost (v tisočinkah) od 1931-1950 v Zahodnih in Vzhodnih Alpah (po Veprutu) je močno različna.

bregov v doline in to poljedeljsko prebivalstvo bolj kot ostalo ruralno. V kolikšnem razkoraku sta urbansko in kmetijsko prebivalstvo, pokaže naslednji grafikon št. 3 za Švico, narejen po anketi FAO.

Ker je v južnih francoskih in italijanskih Alpah razmeroma več poljedelstva (saj gojijo več pšenice, tudi koruze), je depopulacija tem večja.

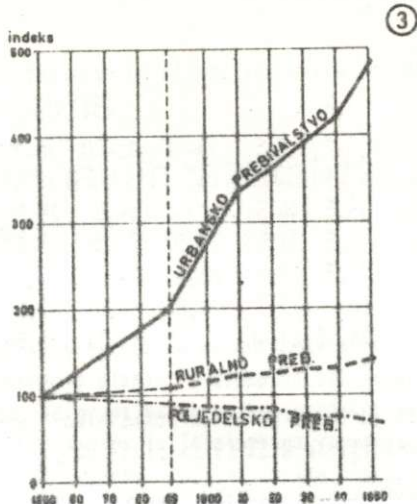

Diagram št. 3. - Rast prebivalstva 1850 - 1950 v švicarskih alpskih občinah, ki jih je zajela anketa FAO (po Veyretu). Podoben vzorec v rasti urbanega, ruralnega in poljedelskega prebivalstva se doživlja alpe tudi v drugih državah.

V vsaki regiji so bile seveda razlike od kraja do kraja. Že v tem razdobju so rasla bolj turistično razvita območja. Zato na primer na Tirolskem v razdobju 1923-1951 celotno prebivalstvo v višinah nad 1 000 m ni nazadovalo več kot za 2%.

V slovenskih Alpah kot celoti (z dolinami vred) je prebivalstvo v razdobju 1850-1950 naraslo.

Sredi tega stoletja, zlasti petdeseta leta, pomeni preokretnico v hribovskem gospodarstvu in prebivalstvu Alp. Osnovo za preokret je dala tudi industrija, ki se je sprva naslonila samo na hidroenergijo (n.p.r. kemična industrija ob elektroenergiji), po zadnji vojni pa se je vedno bolj naslonila na razpoložljivo delovno silo in se je razvila zlasti v mehanično in elektroindustrijo (kot n.p.r. naša Iskra). Izgradnja avtomobilskih cest in prodor avtomobilizma, bodisi v obliki turističnega prometa po asfaltiranih prealpskih cestah, bodisi nakup avtomobilov po domačinih, je omogočilo, da hribovci dnevno odhajajo na delo z motornimi vozili v dolino. Motorni promet olajša dovoz umetnega gnojila in prispeva k intenzifikaciji dosegljivih zemljišč. Za turizem in tudi za potrebe kmetijcev gradijo žičnice in teh se, zlasti v Švici, poslužujejo tudi za dnevno odhajanje na delo v dolino in nazaj. Tudi v hribih se prične kmetijsko delo mehanizirati. Po novih cestah lahko z motornim vozilom takoj po košnji spravijo seno v naselje. Zato propadajo nekoč za visoke Alpe značilni seniki in kočje za seno, pogoste pri vmesnih planinah (med naseljem in najvišjo planino). Kjer se lahko kmečka družina preseli čez poletje na vmesno planino, odda svoj dom v naselju v zakup turistu. Slabše in težje dostopne najvišje planine najbolj opuščajo. Zlasti v Švici pride do komasacij planinskih pašnikov, in do opuščanja slabših privatnih in do gradnje novih modernejših kolektivnih starn. Zaradi opuščanja najvišjih planin se je višinska razlika med planinami in trajnimi naselji zmanjšala,

najbolj tam, kjer je gornja meja naseljenosti nižja (manj n.p.r. v Valisu, kjer je najvišji zaselek v Alpah - Juf v n.v. 2126 m). Močno opuščajo kozje planine, zakaj število koz pada. V kantonu Glarus jih je bilo leta 1896 7 040, leta 1956 pa samo še 2 332 (Gutersohn, 1964). Namesto koz uvajajo ovce. Kravje planine se pretvarjajo v planine z jalovo živino. Stalež živine pa je v nekaterih predelih večji, drugod manjši. V Švici je najbolj nazadoval v kantonu Tessinu. V njem je v razdobju 1896 - 1956 padlo število govedi od 43 000 na 26 000. Leta 1956 je bilo tam kar 266 planin opuščenih (od skupnega števila 558).

V Alpah kot celoti hribovsko kmetijsko prebivalstvo tudi po petdesetih letih tega stoletja še nazaduje, toda v njem sta se začela izoblikovati dva tipa kmetij. Prvi tip se je tehniliziral, skrčil obdelovalno ozemlje (toda tega je pričel intenzivneje obdelovati), se prilagodil potrebam turizma, od katerega dobi dodaten zaslužek, ki ga uporabi za izboljšavo stanovanj. Skratka, to je tip moderniziranega in stabiliziranega kmeta, ki si je toliko dvignil življenjski nivo, da ne sili več toliko v dolino. Znatna vzpodbuda za ta tip daje turizem, zlasti zimski, ki je že marsikje presegel poletnega. Zlasti v Švici, kjer so se občesno vasi turizmu najbolj privedile in modernizirale, in na Tirolskem, je pogost pojav, da skrbi gospodinja poletni za turiste, medtem ko moška delovna sila dela na kmetiji ali je zaposlena izven kmetijstva. Drugo pobudo za ta tip daje večja izšolanost. Pri tem tipu se tudi hitreje odvija prebera kultur. Spreminjanje njiv v travnike in teh v pašnike ter zaraščanja slabih pašnikov je sicer vsesplošen pojav, toda marsikje se vrija-jo posebni pridečki. V Valisu, kjer je največ insolacije v Alpah, najmanj padavin in najvišje meje kulturnih rastlin (vinograd sega čez 800 m n.v., medtem ko ostaja pri nas navadno pod 500 m), se je areal vinogradov v zadnjih desetletjih celo povečal.

Drugi tip kmetov, ki se ne modernizira, je na poti emigracije v dolino.

Prvi tip se je najbolj uveljavil v Švici, kjer ga država tudi najbolj podpira, z dajanjem investicij za gradnje, z davčnimi olajšavami, zlasti pa s podporanjem kmetijskega šolstva. Dodaten vir zaslužka se poskrbeli z izdelovanjem obrtniških izdelkov za prodajo turistom. V ta namen so osnovali posebno zvezo kmečkega obrtništva.

LITERATURA

- Paul - Germaine Veyret, Au coeur de l'Europe: Les Alpes. Paris 1967
- Heinrich Gutersohn, Der Gegenwartige Wandel alpiner Kulturlandschaften. Geographica Helvetica, XIX, št. 3, 1964, Zürich.
- Hans Kinzl, Wandlungen im alpinen Bevölkerungsbild. 1958. Separat.

milan natek

selitve delovne sile v evropi

Podobna problematika v rasti števila prebivalstva, kakršna je orisana v prejšnjem članku (gl. GO, XV, štev. 4), je značilna tudi za Evropo. Poznavanje te je za nas še toliko bolj pomembno, ker se v zadnjem času tudi naša država kar najbolj neposredno součuje z njo. To je tembolj očitno po letu 1965, ko se je pričela Jugoslavija s svojimi pretežno razvitimi panogami gospodarstva vključevati v mednarodno delitev dela. S tem korakom, ki ga pogojuje družbeno ekonomska reforma, smo takorekoč s svojim gospodarstvom prestopili domači prag in se znašli v vrtincu gospodovanja proizvodno-ekonomskih zakonitosti svetovnega tržišča. S tem pa je dobila delovna sila posebno obeležje v našem gospodarstvu. Kajti naše gospodarstvo mora odslej več in ceneje proizvajati, kar pa obenem pomeni tudi počasnejšo rast števila zaposlenih. V takem gospodarskem združitvi, ki je značilno za naše prehodno reformno obdobje, je razumljivo, da narašča zaposlenost počasneje kot pa se povečuje delovni kontingent prebivalstva. Zato ni čudno, da se je v zadnjem času tudi pri nas povečala brezposelnost oziroma nezaposlenost de-

lovne sile, ki pa jo le ooloma omiljujejo možnosti zaposlovanja v tujini, še predvsem v industrijsko visoko razvitih državah zahodne Evrope¹.

Kadar govorimo o zaposlovanju (predvsem o začasnem) naših ljudi v tujini, je potrebno in koristno, da se nekolikanj pogloblje seznanimo s selitvenimi tokovi, ki so usmerjeni v evropska imigracijska središča in da se poučimo z nekaterimi poglobilnimi demografskimi pojavi in procesi. Tako bomo mogli doumeti karakteristične vzroke, ki so nenehno prisotni kot težnje v usmerjanju prebivalstvenih selitev v Evropi. Ob tem pa bomo mogli tudi doumeti pomembnost učinkovanja zgodovinskih, socialno-gospodarskih, kulturnih, civilizacijskih in še nekaterih drugih dejavnikov geografskega okolja na sam prebivalstveni razvoj. Obenem moremo s spoznavanjem pojavov in procesov, ki so značilni za širši družbeno-ekonomski prostor, ovrednotiti njihovo prostorsko-regionalno razsežnost ter zaznati prenekatero njihove individualnosti, splošne posebnosti in značilnosti.

Tabela 1: PREBIVALSTVO EVROPE PO GLAVNIH REGIJAH (IZVEN ZSSR)².

Področje:	1930	1960	1964	Rast števila prebivalcev 1958/64 (%)	prebivalcev 1960/64 (%)	Rodnost: (v ‰)	Umrljivost: (‰)
Zahodna Evropa	108	135	142	1,2	1,3	18	11
Južna Evropa	93	117	122	0,8	0,8	21	9
Vzhodna Evropa	89	97	99	0,7	0,7	18	9
Severna Evropa	65	76	78	0,7	0,8	18	11

Predstavljen preglednica prikazuje, da se iz leta v leto zabrisujejo očitne razlike, ki so bile tako značilne za posamezna območja Evrope v preteklosti. Prav to pa nas tudi opozarja, da v zadnjem času doživljajo skoraj vsi predeli Evrope znatne spremembe v naravnem prirastku prebivalstva. Za leta 1925-29 je bila za J in V Evropo značilna visoka stopnja rodnosti (okrog 30‰), medtem ko je v Z in S Evropi dosegala samo okrog 18‰. Vse do leta 1950 se je med posameznimi pre-

deli Evrope zmanjševala razlika v stopnji rodnosti. Zaradi izboljšanih socialnih in gospodarskih razmer se je spremenila (zmanjšala) umrljivost prebivalstva, kar je precej vplivalo na rast števila prebivalstva. S tem so se med posameznimi evropskimi predeli že zabrisale zaskrbljujoče razlike iz preteklosti.

V najnovejšem času se tudi v Z in S Evropi povečuje rodnost, kar je najboljše zagotovilo pred posledicami

staranja tamkajšnjega prebivalstva, ki je bilo v tem pogledu že v kritični fazi svojega razvoja. Ta zaskrbljenost se je kazala v sorazmerno visoki stopnji umrljivosti ter v pomanjkanju delovne sile. Za J in JV Evropo pa je še posebej značilno nadaljnje poemanje umrljivosti. V težnji za višjim življenjskim standardom ter zaradi vedno močnejše delitve dela, je tudi

vedno več žena vključenih v najrazličnejše veje dejavnosti. Vse to je poleg ostalega vplivalo na zmanjšanje natalitete. Podoben razvoj je karakterističen za vse evropske socialistične države. Potemtakem smemo tudi upravičeno zapisati, da populadjski zakoni ne poznajo državnih meja in so v bistvu funkcija socialno-ekonomskega razvoja.³

Tabela 2: ZAPOSLENOST AKTIVNEGA PREBIVALSTVA PO GLAVNIH REGIJAH EVROPE
V LETU 1960⁴.

Področje:	Aktivno prebivalstvo:		Delež zaposlenih po skupinah dejavnosti:		
	v milij.	v %	primarne (v %)	sekundarne (v %)	terciarne (v %)
EVROPA SKUPAJ:	191	100	28	38	34
Zahodna Evropa	60	100	14	45	41
Severna Evropa	34	100	10	45	45
Vzhodna Evropa	49	100	45	31	24
Južna Evropa	47	100	41	32	27

Med posameznimi predeli Evrope pa ne obstajajo samo demografske razlike, temveč tudi pomembni ekonomski razločki, katerih odsev opazujemo v gospodarskih strukturi zaposlenega prebivalstva. Le ti se najbolj vidno odražajo v razlikah med deleži v posameznih osnovnih panogah zaposlenega prebivalstva. Potemtakem za V in J Evropo ni značilna samo višja stopnja naravnega prirastka prebivalstva, temveč tudi znatno večji delež v kmetijstvu zaposlenih oseb, kar ima za posledico agrarno prenaseljenost. Zato prebivalstvo s teh področij, kakor skoraj z vseh ostalih predelov podeželja, pritiska na razpoložljiva delovna mesta v nekmetijskih vejah dejavnosti. Toda temeljne vzroke za izseljevanje ljudi s podeželja v mesta pa ne smemo iskati zgolj v agrarni preobljudenosti, temveč v sami strukturi gospodarstva. Saj je kmetijska preobljudenost le posledica nizke stopnje izrabe proizvodnih pogojev na podeželju. Vse to se kaže v nizki produktivnosti dela na kmetijah (deloma kar v celotnem kmetijstvu), v nizki in tekom leta neenakomerni izrabi vse razpoložljive delovne sile itd. Zato moramo vse oblike selitev človeške delovne moči motriti kot vzrok in posledico v procesu celotnega gospodarskega razvoja⁵.

Za večino držav JV Evrope je značilno, da je prirastek prebivalstva močnejši od povečanega števila delovnih mest izven kmetijstva. Ob upoštevanju celotnega tehničnega napredka, ki je s svojimi civilizacijskimi dobrinami zajel tudi gospodarsko nerazvita območja, se prav v teh predelih poraja znaten presežek delovne sile. Tako nastali zaposlitveni gradient povzroča in usmerja tokove prebivalstvenih selitev. In prav zaradi njih prebivalstvo S in Z Evrope narašča

močnejše kot pa znaša stopnja tamkajšnjega naravnega prirastka. (Npr.: v letih 1960-64 je bil povprečni letni prirastek števila prebivalstva v S Evropi za 1%, v deželah Z Evrope celo za 6% večji kakor je znašala stopnja naravnega prirastka. V JV Evropi zasledujemo obraten proces: rast števila prebivalstva je bila v J Evropi za 4%, a v V Evropi za 2% nižja, kakor bi morala biti, če ne bi bilo izseljevanje močnejše od priseljevanja.)

Kljub pomanjkljivim podatkom in neenotnim kriterijem, s katerimi posamezne države pri zbiranju statističnega gradiva vrednotijo pojav preseljevanja človeške delovne moči pa vendarle spoznamo osnovne selitvene tokove aktivnega prebivalstva v Evropi. To je za nas pomembno, saj moremo ob tem tudi spremljati problematiko zaposlovanja domače delovne sile bodisi v tujini ali doma. To je toliko bolj potrebno, saj se je pri nas samo leta 1965 do 1966 število zaposlenih zmanjšalo za 2,6% (t.j. za okrog 86.000), a istočasno pa se je število prebivalstva povečalo za okrog 228.000 ljudi⁶. V poreformnem obdobju sprejema naše gospodarstvo manjše število oseb, ki iščejo zaposlitev izven kmetijskih dejavnosti, kakor pa znaša številčno povečanje delovnega kontigenta prebivalstva.

Predno prikažemo današnje selitvene tokove delovne sile v Evropi, je potrebno, da se ozremo še v preteklost, v povojno obdobje in skušajmo vsaj v glavnih obrisih očrtati takratne migracijske težnje. V letih 1946-57 je bila Evropa, podobno kot skoraj v vsej prvi polovici našega stoletja, glavni izvor izseljencev na vse strani sveta. V tem dvanajstletnem obdobju je odšlo

iz Evrope skoraj 6 milijonov ljudi, ki so se naselili v Severni (3,2 milj.) in Latinski Ameriki (1,2 milij.); razkropili so se po Afriki (0,3 milj.) ter po azijskih deželah (200.000). Tudi v Avstralijo ter v Oceanijo je odšlo blizu 1 milijon Evropejcev. V začetku zadnjega desetletja (1960-62) se podoba prebivalstvenih selitev znatno spremenila: Severna Amerika (0,75 do 0,8 milijonov) in Avstralija z Oceanijo (0,25 milij.) sta še vedno obdržali svoj položaj kot priseljitveni območji svetovnih selitvenih tokov, medtem pa se je vloga Evrope in Afrike, Latinske Amerike in Azije povsem obrnila. V zadnjih letih sta imeli Afrika in Latinska Amerika še pozitivni migracijski saldo, danes pa že dajeta več prebivalcev tujini, kakor jih sprejemata od drugod (migracijski saldo Afrike znaša -0,9 do -1 milij., Latinske Amerike pa od -0,25 do -0,35 milij.oseb). Tudi za Azijo je značilno, da je v zadnjih letih oddala tujini več ljudi kakor pa jih je sprejela (migr.saldo - 0,05 do -0,15 milij.). Toda Evropa, ki je od konca XVIII. stoletja naprej s svojimi izseljenci hranila skoraj vse pomembnejše selitvene tokove, ki so bili usmerjeni na vse kontinente sveta, pa ima od začetka šestdesetih let našega stoletja pozitivno selitveno bilanco. Po letu 1960 po obsegu priseljevanja z Evropa le še malenkostno zaostaja za Sev.Ameriko, ki je bila skozi več desetletij oziroma kar skozi stoletja glavno imigracijsko žarišče sveta. Treba pa je naglasiti, da sta Francija in ZR Nemčija v pogledu priseljevanja že močno prekosili ZDA (v letih 1960/62 je znašal migracijski saldo: v Franciji +1,18 milj., v ZRN +1,08 milj., v ZDA pa +0,82 milj.). Veliko povpraševanje po delovni sili v najbolj razvitih zahodnoevropskih državah kakor tudi poenostavljena procedura pri preseljevanju iz države v državo (v primerjavi z ZDA!) in ne nazadnje zmanjšano povpraševanje po nizko kvalificirani delovni sili tako v deželah Latinske Amerike kakor v vseh drugih (nekdanjih) imigracijskih območjih izven Evrope, je povzročilo, da velika večina evropske - takoimenovane "labilne delovne sile", namesto da bi se zaposlila v deželah preko oceanov, išče delo v sosednjih, v razvitejših evropskih državah⁷. Preseljevanje delovne sile je doseglo v Evropi v sedanjem času precejšen obseg, in strokovnjaki z gotovostjo računajo, da letno prekorači državne meje razvitih zahodnoevropskih dežel več milijonov delavcev. Nekateri se z zaslužkom vračajo na svoje domove, drugi, in ti so v večini, pa gredo za delom in kruhom naprej po tujini⁸.

Že nekaj let nazaj se tudi prebivalstvo naše države vključuje v močan selitveni tok delovne sile, ki je

usmerjen iz Turčije in Grčije prek našega ozemlja proti Avstriji, Švici in Franciji oziroma ZR Nemčiji in državam Beneluxa. Temu se pridružujeta še tokova iz Apeninskega in Pirenejskega polotoka. Delovna moč iz Avstrije emigrira v ZR Nemčijo ter v Švico; aktivno prebivalstvo ZRN pa odhaja na delo v države Beneluxa, na Švedsko ter v ZDA⁹. Na primer: samo v letih 1951-65 znaša migracijski saldo v ZDA nad 3 milj. oseb. V zadnjem času pa je zelo oslavljen selitveni tok Evropejcev v ZDA, katerega je zamenjalo močno priseljevanje ljudi iz drugih ameriških držav. Že v letu 1964 je znašal delež evropskih priseljencev v ZDA samo 37,1% (ali 108.200 oseb, in sicer iz Velike Britanije 25.000, ZRN 24.500, iz Italije 12.800 itd.), medtem ko so države ameriškega kontinenta dale že 54,3% priseljencev v ZDA (ali 158.6000; Kanada 51.100, Mehika 34.400 itd.)¹⁰. Kvalifikacijska struktura evropskih priseljencev v ZDA je neprimerno ugodnejša (visokokvalificirani delavci, intelektualci, znanstveniki, umetniki idr.) kakor je ugotovimo pri delavcih, ki so vključeni v evropske tokove prebivalstvenih selitev.

Poudariti moramo, da se smeri selitvenih tokov delovne sile kakor tudi njihova številčna jakost izredno naglo spreminjajo. Še pred nekaj leti je bila Italija najpomembnejša dežela emigracije aktivnega prebivalstva v tujino. Še leta 1960 je iz Italije odšlo 192.000 delavcev, v letu 1963 pa še samo 56.500 oseb. In tako se je preobrnilo, da danes dobiva Francija večino potrebne delovne sile s Pirenejskega polotoka, medtem pa tudi v ZR Nemčiji med tujimi zaposlenci izredno naglo narašča delež Grkov in Turkov¹¹. Posebne oblike selitvenih tokov delovne sile zasledujemo v Vel.Britaniji. V nasprotju z drugimi zahodnoevropskimi državami je VB z migracijskimi tokovi močneje povezana z Irsko ter s tistimi prekomorskimi deželami, ki so bile njene kolonije in so danes vključene v Commonwealth kakor pa s celinskimi državami Evrope. V preteklosti, ko je bil britanski imperij še v polnem razcvetu, so se ljudje z Britanskega otočja izseljevali v dežele britanskega imperija, a danes, ko je kolonialna moč Vel.Britanije že skoraj povsem usahnila, pa so med priseljenci največ repatriiranci, pa prebivalci Jamajke, Indije idr. Prebivalstvene selitve v priseljitvenih območjih prispevajo ne le k hitrejši rasti števila prebivalstva, temveč predvsem k zmanjšanju domačega, takoimenovane avtohtonega prebivalstva. Podatki nam dovolj nazorno povedo, da je prispevalo priseljevanje v ZRN, Francijo ter v Švico prav toliko, kolikor je znašal naravni prirastek tamkajšnjega prebivalstva. Tako znaša delež tujcev v Franciji 8%, v VB in v ZRN že več kot 5%; med švicarskim prebivalstvom pa je že tudi več kot 20% priseljencev iz drugih držav¹².

Tabela 3: DOTOK DELOVNE SILE V NEKATERE ZAHODNOEVROPSKE DRŽAVE (v tisočih) 13

Država	Izseljenci so iz:								
	Leto	Italije	Španije	Portugal- ske	Grčije	Turčije	SFRJ	iz ostalih držav	Skupaj
ZRN	1963	165,2	54,9	0,2	47,6	15,3	25,1	88,4	396,6
	1964	142,1	65,9	3,9	40,7	62,9	17,5	109,3	442,3 *
Francija	1962	36,1	137,9	14,4	-	-	0,5	19,3	208,2
	1964	17,1	173,3	47,4	-	-	3,9	33,2	275,0
Belgija	1962	4,4	4,6	0,1	3,6	0,1	-	2,6	15,4
	1964	4,7	7,3	0,6	1,4	7,0	-	3,3	24,3
Nizozemska	1962	3,3	3,6	0,1	0,3	0,2	0,2	5,5	13,2
	1964	3,2	8,3	-	1,9	4,8	0,2	12,3	30,9
Švica	1962	307,2	33,0	-	-	-	-	59,1	339,3
	1964	287,0	49,1	-	-	-	-	65,4	401,5
Avstrija	1962	2,3	0,4	-	0,7	0,1	1,5	3,8	8,8
	1964	1,8	0,9	-	0,6	3,5	9,0	5,4	21,2
SKUPAJ	1962	518,5	234,4	14,7	52,2	15,3	27,3	178,7	1 041,5
	1964	455,9	304,8	51,7	44,6	78,2	30,6	228,9	1 195,2

* V letu 1964 se je v ZRN na novo zaposlilo 442.300 tujcev; v začetku jeseni omenjenega leta je v tej državi delalo 932.932 tujih delavcev.

Kako silen razmah je v teh letih zajel zahodnoevropsko gospodarstvo najbolje razberemo iz številčnih podatkov, ki nam označujejo smer in jakost posameznih selitvenih tokov delovne sile. Potrebno je samo naglasiti, da priseljenci ponavadi opravljajo v tujini najtežja dela, predvsem tista, ki zahtevajo težaško delovno silo. Tako so npr. v ZRN tujci največ zaposleni v črni metalurgiji (32%), v predelovalni industriji (24%) pa v gradbeništvu (21,5%), rudarstvu (6%) itd. V Franciji se letno zaposli več kot 100.000 tujih sezoncev v kmetijstvu. Tudi v belgijskih rudnikih je več kot 40% rudarjev, ki so prišli iz tujine, v švicarskem gradbeništvu dela 50% tujcev, v njeni prehrabeni industriji je že tudi več kot ena tretjina delavcev iz tujine ¹⁴.

Preglednica (tabela 3) nas nazorno opozarja na nekate-

re spremembe v regionalnem izvoru delovne sile, ki se je zaposlila v Zahodni Evropi. Še v začetku šestdesetih let je Italija dajala zahodnoevropskim deželam blizu polovice v njih zaposlene tuje delovne sile. Toda že v letu 1964 se je delež Italijanov zmanjšal na dobrih 38%, medtem ko se je delež grških delavcev v letih 1962 do 1964 povečal od 22,4% na 25,4%. Na splošno ugotavljamo tudi absolutno zmanjševanje števila italijanskih delavcev v zahodnoevropskih deželah. V tem času se je v Zahodno Evropo izredno močno povečal priliv delovne sile iz Španije (+30%) in Portugalske (+250%), Turčije (+420%) kakor tudi iz Jugoslavije (+12%). Usihanje selitvenega toka delovne sile iz Grčije (za 7.600 ali -14,5%) pa je v marsičem podobno italijanskemu (zmanjšanje za 62.600 ali -12%).

Tabela 4: AKTIVNO PREBIVALSTVO V NEKATERIH DRŽAVAH ZAHODNE EVROPE V LETU 1950 IN 1960 (v tisočih) 15.

Država	Leto	Aktivno prebivalstvo skupaj	I.	II.	III.	Delež (%) zaposlenih		
						I.	II.	III.
Avstrija	1951	3 347	1 080	1 243	985	33	37	30
	1961	3 370	760	1 380	1 183	23	41	36
Belgija	1947	3 481	423	1 698	1 229	13	50	37
	1963	3 694	230	1 645	1 650	7	46	47
Danska	1950	2 063	518	687	835	25	34	41
	1960	2 094	366	764	927	18	37	45
Francija	1954	19 494	5 213	6 841	6 873	28	36	36
	1962	19 712	3 907	7 437	7 637	21	39	40
ZR Nemčija	1950	22 074	5 114	9 468	7 008	24	44	32
	1961	25 909	3 556	12 541	9 713	14	48	38
Švica	1950	2 156	355	1 004	778	17	47	36
	1960	2 512	288	1 267	961	11	51	38

Opomba: I - primarne, II - sekundarne, III - terciarne dejavnosti.

V tabelo 4 smo uvrstili podatke o rasti števila aktivnega prebivalstva predvsem v tistih državah, kamor v zadnjem času v največjem številu odhajajo naši ljudje na (začasno) delo. Tako lahko spoznamo, da se v vseh zgoraj omenjenih državah kaže osnovna težnja v tem, da se je število aktivnega prebivalstva povsod povečalo. Najmočnejšo rast obeležujeta Švica (16,5%) in ZR Nemčija (11,9%), njima pa sledijo še Belgija (6,1%), Danska (1,4%), Francija (0,9%) in Avstrija (0,6%). Mnogo izrazitejša odstopanja od poprečka in razlike pa se nam pokažejo v premetrivanju in vrednotenju podatkov o številu zaposlenih po osnovnih skupinah dejavnosti. V vseh navedenih državah je osnovna težnja v nezadovoljstvu števila in deleža v primarnih dejavnostih zaposlenega prebivalstva (v kmetijstvu in gozdarstvu). V primarnih vejah dejavnosti se je število zaposlenih najmočnejše zmanjšalo v Belgiji (45,6%, a vendar moramo računati s 16 letnim obdobjem!), v ZR Nemčiji, Avstriji in na Danskem (povsod za okrog 30%), v Franciji in Švici pa že nekoliko manj (25% oziroma 19%). Nekoliko drugačno podobo deruralizacije aktivnega prebivalstva dobimo, ako ovrednotimo intenziteto pojemanja števila zaposlenih v primarnih dejavnostih. Poprečna letna stopnja zmanjševanja števila delavcev v primarnih dejavnostih je najmočnejša v Franciji (3,1%), na Danskem ter v Avstriji (3%), katerim sledijo še Belgija in ZRN (2,8 in 2,7%) ter Švica, kjer znaša 1,9%.

Omembe vredno povečanje števila delavcev imajo vse

industrijske panoge. Res je, da se je število zaposlenih v tej skupini gospodarskih dejavnosti najmočnejše povečalo v ZR Nemčiji (32,5%) in v Švici (26,2%). Toda tudi druge države, razen Belgije, kjer je v sekundarnih dejavnostih opaziti nazadovanje števila zaposlenih za 3,1%, zaznamujejo znatno povečanje v industriji zaposlenih (od 9 do 11%). Intenziteta rasti zaposlenih v industriji je najmočnejša v ZRN (3% letno) in v Švici (2,6%), katerima sledi Avstrija, Francija ter Danska (okrog 1,1%). Toda v tem času se je število zaposlenih v belgijski industriji zmanjšalo za okrog 0,2% letno.

V zadnjem desetletju in nekaj več se izredno naglo povečuje število zaposlenih v terciarnih dejavnostih. To pa je v nekem oziru že tudi zunanji odraz gospodarske razvitosti posameznih dežel, ko se lahko snuje šele ogródje ali pa se že izpopolnjuje osnovno omrežje infrastrukturnih dejavnosti. Tudi po naglici naraščanja števila zaposlenih v terciarnih dejavnostih je ZRN daleč v ospredju (letno povprečje 3,6%). Njej sledijo Švica (2,4%), Belgija, Avstrija idr.

Iz vsega povedanega moremo skleniti z mislijo, da je danes povsod izražena splošna težnja v deruralizaciji in "servisizaciji" prebivalstva in gospodarstva tako v razvitih državah kakor tudi v deželah v razvoju. V nasprotju z nekaterimi starejšimi naziranjmi je praksa v gospodarsko razvitih deželah že potrdila predvideva-

nja, da proces avtomatizacije industrijske proizvodnje in njene tehnologije na višji stopnji svojega razvoja angažira vedno več delovne sile, še predvsem z zaposlitvijo v terciarnih dejavnostih. In druga značilnost, ki je moremo spoznati ter zapisati, se zrcali v tem, da na tej stopnji gospodarskega razvoja (servisizacije) domača delovna sila prepušča vsa težja (fizična) dela priseljenemu prebivalstvu¹⁶. Danes je to splošni pojav, kateremu moremo slediti povsod: ali na relacijah med razvitimi in nerazvitimi deželami sveta ali pa celo med posameznimi predeli razvitih kakor tudi v nezadostno razvitih državah. Pomanjkanje delovne sile v posameznih dejavnostih, na drugi strani pa agrarna prenaseljenost - še predvsem v nerazvitih predelih - ustvarjata takomenovani zaposlitveni gradient, kar vodi do nastanka in usmerjanja selitvenih tokov delovne sile.

OPOMBE:

1. V.GREČIČ: MIGRACIJA RADNE SNAGE I NJENE POSLEDICE. Ekonomska politika, XVI., br.821, str. 1580, Beograd 1967.
2. DEMOGRAPHIC YEARBOOK 1965. UN, New York 1966. NASELENIE MIRA. Spravočnik. Moskva 1965.
3. M.PRIGANOVIČ: NOVIJE TENDENCIJE KRETANJA STANOVNIŠTVA I RADNE SNAGE U EVROPI. Geografski horizont, XIII, br.1-2, str. 11-25, Zagreb 1967.
4. S.BAUM: LA POPULATION ACTIVE DANS LE MONDE ET SA REPARTITION PAR SECTEURS ECONOMIQUES 1950 ET 1960. Revue internationale du Travail. Vol95, No: 1-2, p.109-126, Geneva 1967. (prim.tabelo 11.na strani 113).
5. "NA PUTU MIGRACIJA". Ekonomska politika, XV, br. 767, str. 1580-1581, Beograd 1966.

6. STATISTIČKI GODIŠNJAK SFRJ 1967. Beograd 1967; prim.str.82 in 93.
7. A.E.SLUKA: "OSNOVNE OSOBNOSTI SOVREMENNYH MEDŽUNARODNYH MIGRACIJ NASELENJA KAPITALISTIČKOGO MIRA". Vestnik Moskovskogo universiteta. Serija V, GEOGRAFIJA. No: 6-1966, str.3-10, Moskva 1966.
8. A.E.SLUKA: o.c., str. 5.
9. M.NATEK: "NEKATERI SODOBNI DEMOGEografski POJAVI V SLOVENIJI. Geografski obzornik, XIII, štev.3-4, str. 121-125, Ljubljana 1966.
10. Toda v ZDA dobi sezonsko zaposlitev še blizu 0,25 milijonov človeške delovne sile iz tujine. To so predvsem sezonski delavci iz Mehike (v letu 1964 okrog 182.000), Kanade (27.400) itd., katerih zaslužek pa je v primerjavi z ameriškimi delavci 2 do 3-krat nižji. O tem primerjajte: A.E.SLUKA: o.c.str.7.
11. V letih 1958-1964 se je industrijska proizvodnja v zahodnoevropskih državah dvignila od 38 do 51%: v Avstriji za 41%, v Belgiji za 45%, Franciji 38%, na Nizozemskem 51%, v ZRN za 40% itd. G1. "STATISTIČKI GODIŠNJAK SFRJ 1966", Beograd 1966, str. 650.
12. A.E.SLUKA: o.c., str. 7.
- G.ROCHCAU: "DIE INNEREUROPÄISCHE ARBEITERWANDERUNGEN". Geographische Rundschau, XVIII, No. 4, s. 121-128, Wien 1966. Prim.str. 124.
- M.PRIGANOVIČ: o.c.str.20-25.
13. G.ROCHCAU: o.c.,str. 123.
14. A.E.SLUKA: o.c., str. 7.
15. S.BAUM: o.c.
16. M.PRIGANOVIČ: o.c., str. 18.

darko radinja

o sistemu univerzitetnega študija geografije v sovjetski zvezi

V Sovjetski zvezi so obvezno osemletno šolanje razširili na desetletno. Učenci lahko po njem neposredno nadaljujejo študij na visokih šolah. To pa pomeni, da gre pravzaprav že za obvezno srednješolsko izobrazbo(!)

Geografijo poučujejo od četrtega razreda dalje. Pri tem je zanimivo, da v enem razredu poučujejo prirodno geografijo, v drugem samo družbeno (ekonomsko). V tem smislu nista ločeni le obča temveč tudi regionalna

geografija. V ekonomski regionalni geografiji je značilna delitev na ekonomsko geografijo socialističnih dežel, na ekonomsko geografijo dežel v razvoju in ekonomsko geografijo kapitalističnih držav. Razdelitev na kontinente so obdržali le pri prirodni geografiji. Očitno je, da so v sovjetski desetletki močno zbledeli tiste funkcije, ki jih pri nas - in še marsikje po svetu - zasleduje enotna geografija. Doslej namreč vzgojna in izobraževalna funkcija enotne geografije n bila nikjer sporna.

Delitev geografije na prirodno in družbeno so izvedli v SZ na vseh stopnjah šolanja. z univerzo vred, pa tudi v geografski znanosti sami. Sploh so sistematičnost, doslednost in smotrnost med najbolj značilnimi potezami sovjetske vzgoje in izobrazbe.

Glavna selekcija za visoke šole so sprejemni izpiti. Tako tudi pri študiju geografije, kjer so izpiti iz matematike, ruskega in tujega jezika ter geografije.

Ko primerjamo univerzitetni študij geografije v SZ in pri nas, ne smemo prezreti, da je osnovna funkcija sovjetskih univerz bistveno drugačna. Tam gre predvsem za usposabljanje geografov za praktično in znanstveno-raziskovalno delo, ne pa za pedagoško, kakor je to na naših univerzah. Vzgojo geografov šolnikov so namreč v SZ prevzeli pedagoški inštituti, ki so po konceptu in strukturi podobni našim univerzam. S tako delitvijo dela je študij na enih in drugih ustanovah bolj enoten, bolj sistematičen in tudi bolj učinkovit.

Enotna funkcija sovjetskih univerz omogoča posameznim strokam bolj popoln organizacijski in vsebinski razvoj. Tak razvoj pa je deloma tudi posledica večjih univerz, kakršne so za SZ značilne. Za sovjetske univerze je nadalje značilno, da goje na njih samo fundamentalne znanosti, medtem ko imajo druge stroke posebne inštitute (politehnični, medicinski, ekonomski itd.)

Naša spoznanja se nanašajo sicer na različne univerze (leningrasko, kijevisko, minsko, tbiliško), a največ na moskovsko. Seveda pa je študijski sistem povsod enak. Edino univerzi v Moskvi in Leningradu imata v učnih in drugih programih zaradi tradicije nekaj več svoboščin.

Moskovska univerza je osrednja pedagoško-znanstvena ustanova v državi. Stara je nekaj čez 200 let in ima 15 fakultet, 240 kateder, 300 laboratorijev itd. Na njej deluje približno 4 500 univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, študentov pa je okoli 30 000 (razmerje 1 : 6, 6!). Zanimivo, da je med njimi kar tretjina izrednih študentov. Še značilnejši je podatek, da je 1967. leta bilo na moskovski univerzi preko 4 000 doktorandov (rusko aspirantov) - skoraj toliko kot učiteljev in sodelavcev (!). V tem se zgovorno kaže velik skrb za znanstveni naraščaj. Moskovska univerza

postaja tudi pomembno mednarodno središče, saj je na njej čedalje več tujih študentov (lani iz 80 držav). Mnogo tujih znanstvenikov pa se na tej univerzi specializira (lani okoli 1 000).

V okviru moskovske univerze je tudi geografska fakulteta, ki jo štejejo za največji pedagoško-znanstveni geografski center na svetu. Geografska fakulteta je z drugimi prirodoslovnimi fakultetami vred v mogočnem poslopju na Leninskih gorah. Leninske gore so okoli 40 m visoka terasa na desnem bregu reke Moskve, približno 10 km od mestnega središča (Kremlja), odkoder je eden najlepših razgledov na Moskvo.

Na geografski fakulteti je blizu 50 profesorjev, vseh fakultetnih učiteljev in sodelavcev pa je čez 200. Razen kabinetov in zbirk ima fakulteta še 20 laboratorijev, 6 terenskih raziskovalnih postaj ter vrsto drugih institucij. V okviru univerze je tudi sodobno urejen geografski muzej, ki je za študente dragocena in zelo nazorna učna osnova, saj gre za svojstveno znanstveno ustanovo.

Geografsko fakulteto sestavlja 15 kateder, ki so osnovne organizacijske in delovne enote. Zanimiva je že njihova sestava, ker opozarja na strukturo in usmerjenost sovjetske geografije. Med prirodno-geografskimi je katedra za splošno fizično geografijo in paleogeografijo, katedra za geomorfologijo, za oceanologijo, za hidrologijo kopna, za polarni svet, za klimatologijo, za geografijo prsti in geokemijo pokrajin, za biogeografijo, za prirodno geografijo SZ in katedra za prirodno geografijo tujih dežel. Med družbenimi pa so katedra za ekonomsko geografijo SZ, katedra za ekonomsko geografijo socialističnih dežel in katedra za ekonomsko geografijo kapitalističnih dežel. Slednjič sta še katedri za kartografijo in zgodovino geografije (kabinet). Katedre imajo povprečno 10 do 15 članov.

Že organizacijska struktura fakultete opozarja na nekatere posebnosti univerzitetnega študija geografije in sovjetske geografske znanosti sploh. Značilno je zlasti razmerje med prirodnimi in družbeno-geografskimi katedrami (10:3). Da ima prirodna geografija večji pomen, je več kot očitno. Podobno je tudi na leningraski in kijeviski fakulteti. Zanimivo, da ima hidrogeografija kar dve katedri, medtem ko je biogeografija nerazdeljena. Še značilnejše pa je, da katedre za splošno družbeno geografijo sploh ni, prav tako tudi ne katedre za demogeografijo in geografijo naselij. Pri družbeni geografiji so razlogi za tako organizacijsko shemo nedvomno v načelnih pogledih na geografsko znanost, pri prirodni pa so vzroki bolj praktične narave.

Na praktično usmerjenost študija opozarja vrsta laboratorijev; tako laboratorij za paleogeografijo, laboratorij za eksperimentalno geomorfologijo, za hidrokemijo, za snežne plazove, za mrzlotu, za aerofotometode,

za pedologijo, za geokemijo pokrajin, za "landšaft" itd. Z laboratoriji so močno razvili analitične metode geografskega proučevanja.

Na geografski fakulteti traja študij pet let, nekaj časa pa je obsegal celo enajst semestrov. V prvem letu študija odpade desetina ali največ četrtina študentov, v višjih letnikih pa osipa praktično ni. Študenti imajo štipendije in živijo večinoma v študentskih domovih. Ker je univerzitetni študij brezplačen in ni gmotnih ovir, je študij zahteven, resen in dosleden. Zanimiva in uspešna je vrsta moralnih in materialnih spodbud za čim uspešnejši študij. Nagrade za najboljše študentske skupine so na primer ekskurzije po SZ. Čim boljši je študijski uspeh, tem večja je štipendija. Študijski uspeh diplomantov pa je tudi edino merilo pri izbiri zaposlitve.

Med petletnim študijem je delo - ne glede na samostojno individualno učenje - takole porazdeljeno: 18% študijske dobe odpade na splošnoizobraževalne in družbene discipline, 20% na osnovne geografske predmete, 22% na geografske discipline posameznih specializacij, 32% na terensko delo ter 8% na diplomsko delo.

Bistveno za univerzitetni študij je splošnoizobraževalna in široka geografska osnova v prvih dveh letih ter nanjo naslonjeni razvejani sistem ožjih specializacij v naslednjih treh letih. Tak študij omogoča na eni strani precejšnjo teoretično poglobljenost, na drugi strani pa naglo specializacijo, kar ne usposablja diplomanta le za znanstveno-raziskovalno delo temveč tudi za praktično delo v najrazličnejših gospodarskih in drugih organizacijah.

V prvem letniku, kjer je študij še enoten, je poudarek na višji matematiki, fiziki in kemiji, prav tako pa tudi na uvodnih geografskih predavanjih: uvod v geografijo, zgodovina geografije, kartografija s topografijo, splošna fizična geografija itd. V drugem letniku pa se že začne razvejanost znotraj geografskega študija. V naslednjih treh letih tečejo predavanja izključno po katedrah, za geomorfologe posebej, za klimatologe posebej itd. Razen obveznih predmetov in seminarjev so še izbirna in fakultativna predavanja. Specializacije po posameznih katedrah so temeljite. Za primer, kako izrazite so, služi pregled predavanj iz hidrogeografije oziroma hidrologije. V celoti je kar 14 takih predavanj: Splošna hidrologija, hidrologija podzemnih voda, podzemni led, potamologija, limnologija, glaciologija, oceanologija, hidrokemija, hidrometrija, hidrotehnika, hidravlika, hidrološki aparati in metodologija, hidrološke bilance in hidrološke prognoze.

Diplomanti seveda niso (splošni) geografi temveč specialisti, ki so še najbližje našim magistrim. Izšolajo se za geomorfologe, klimatologe, ekonomske geografe itd. O sami intenzivnosti študija govore že tile po-

datki: V petih letih absolvirajo študenti 34 obveznih in 11 fakultativnih predmetov, izdelajo tri seminarske naloge (v 4, 6 in 8 semestru) in diplomsko delo (v 10 semestru), hkrati pa opravijo okoli 40 kolokvijev in 30 izpitov. Namesto diplome imajo zagovor diplomskega dela. Razen tega imajo praktično terensko delo po tri mesece na leto (junij, julij, avgust). V celoti prebijajo na terenu najmanj leto dni (!). Dejansko imajo torej šest in ne pet let študija, letno pa je največ mesec dni počitnic, navadno v septembru ali oktobru. Predavanja se namreč zaradi terenske prakse različno začno: za I. letnik 1. septembra, za II. in III. letnik 1. oktobra, za IV. in V. letnik pa sredi oktobra.

Na nekatere katedre študentk ne sprejemajo zaradi težavnosti terenskega dela oziroma poklica (npr. na katedro za oceanologijo, na katedro za polarni svet). V šolah pa se lahko zaposle le diplomanti štirih kateder: dveh kateder za prirodno oziroma ekonomsko geografijo SZ in dveh kateder za prirodno oziroma ekonomsko geografijo tujih dežel.

Največja posebnost univerzitetnega študija geografije na sovjetskih univerzah je terensko delo. V prvih dveh letih imajo študenti študijsko prakso na posebnih poligonih (geografskih bazah) in na študijsko-raziskovalnih postajah. Moskovska univerza ima študijski bazi v Podmoskovju, raziskovalne postaje pa v Karpatih, na Koli, na Krimu in na Kavkazu. Seveda je praksa različna glede na specializacijo. Študenti oceanologije jo imajo npr. na posebnih šolskih ladjah, s katerimi so mesec dni na morju.

V nadaljnjih treh letih pride proizvodno delo. Študenti prakticirajo v ustreznih ustanovah (hidrometeoroloških, geoloških, projektnih itd.), povečini pa se udeležujejo raziskovalnih ekspedicij, ki so največkrat v Sovjetski Srednji Aziji, Sibiriji, na Daljnem vzhodu in sovjetskem Severu sploh. Na sploh se vključujejo v različna terenska raziskovanja, ki jih katedre prevzemajo kot pogodbeno dela od različnih organizacij, največkrat od gospodarskih.

Aplikativna usmerjenost geografije daje fakulteti, in še posebej katedram, marsikatero prednost v organizacijskem in vsebinskem pogledu. V čem so te prednosti? Medtem ko zagotavlja osnovno funkcioniranje fakultete državni proračun in sistemizirana delovna mesta, daje pogodbeno delo, ki ga od gospodarskih in drugih ustanov prevzema fakulteta oziroma posamezne katedre, še vse drugačne možnosti. S pogodbenimi raziskovanji se ne odpirajo samo možnosti za terensko delo študentov, kar jim daje dragocene delovne izkušnje in bogato gradivo za vaje, seminarske naloge in diplomska dela, temveč imajo s tem tudi fakultetni učitelji široke možnosti za obsežna in draga terenska raziskovanja. Pogodbeno proučevanja pa omogočajo tudi večji obseg in boljše

strukturo pedagoškega in znanstvenega dela sploh, saj dajejo ta raziskovanja dragoceno dokumentacijsko gradivo tudi za razvijanje in poglobljanje teoretskih vprašanj, prav tako pa tudi velike možnosti za opremo kabinetov, laboratorijev itd., ker so pogodbeni dela pomembna tudi v finančnem pogledu.

Razen tega so tu še možnosti za vključevanje novih sodelavcev, čeprav na nesistemiziranih mestih. To so predvsem strokovni in znanstveni sodelavci, laboranti in inženirji-geografi, ki so - čeprav samo pogodbeni - praktično stalni sodelavci posameznih kateder. Pogodbeni dela se namreč vrste iz leta v leto, povečini pa so tako in tako večletna. Ti sodelavci pa ne delajo le na pogodbenih temah, temveč so vključeni tudi v pedagoški proces. V to jih sili že samo terensko delo s študenti, kasneje pa obdelava podatkov v zvezi s seminarskimi in diplomskimi deli študentov. Ker sodelujejo tudi pri ostalem pedagoškem delu (vaje, seminarji ipd.), so tako razbremenjeni fakultetni učitelji lažje vključujejo v terenska raziskovanja sama.

Pri vsem tem gre za precej posrečeno dvojnost celotnega dela. Ta dvojnost sicer ni brez senčnih strani, je pa v celoti zelo pozitivna. Pomisleki se pojavijo, ko zaradi obilice terenskega dela ni dovolj časa za teoretično obravnavanje problemov. Pomanjkljivost je tudi v tem, ker katedre nimajo za pogodbeni proučevanja enakih možnosti. Zato se tudi različno razvijajo. Seveda pa ti pomisleki zbledijo spričo številnih pozitivnih strani, ki jih prinaša načrtno in stalno sodelovanje geografske fakultete s prakso.

Po podatkih zadnjih nekaj let se je večina diplomantov geografske fakultete moskovske univerze zaposlila v praksi (50-60%), slaba tretjina se je vključila v znanstveno-raziskovalne ustanove, medtem ko se je v šolah zaposlila manj ko desetina vseh študentov. Zanimivo, da 40% vseh teh diplomantov dela v Moskvi, med ostalimi pa jih je 60% zaposlenih onstran Urala, v azijskem delu SZ. Na splošno potrebuje praksa več specialistov-geografov kot jih univerze izšolajo.

Tudi vzgoja znanstvenega geografskega kadra je v SZ skrbna in sistematična. Začne se že z geografskimi krožki v osnovni šoli, nadaljuje se potem na univerzi, stopnjuje pa se zlasti kasneje. Med študijem na univerzi pritegnejo najboljše študente v kolektivno raziskovalno delo. Za diplomante geografskih fakultet, usmerjene v znanstveno delo, razpisujejo katedre aspiranturo (s sprejemnimi izpiti), ki traja tri leta. V tem času imajo doktorandi študijski dopust in štipendijo. Gre za dobro organizirano obliko podiplomskega študija za dosego znanstvene stopnje - kandidata geografskih znanosti, kar ustreza našemu doktoratu. Med triletnim študijem opravijo doktorandi tri izpite in objavijo vsaj dve krajši razpravi iz disertacijske

tematike. Na koncu študija branijo disertacijo. Ta znanstvena stopnja je pogoj za naziv univerzitetnega docenta. Razen tega imajo v SZ še "veliko disertacijo", ki daje naslov doktorja geografskih znanosti, kar je pogoj za naziv univerzitetnega profesorja. Ta doktorat ustreza približno naši habilitaciji za isti naziv. Zaradi urejenega podiplomskega študija nimajo v SZ le veliko kandidatov geografskih znanosti, temveč so ti tudi razmeroma zelo mladi. Zato sta poglobljanje oziroma delitev znanstvenega dela tudi na geografskem področju močno razviti, kar ne prinaša samo poglobljenih rezultatov temveč omogoča tudi smotrno delitev znanstvenega dela in večjo eksaktnost proučevanj.

Toda najznačilnejša poteza univerzitetnega študija geografije na sovjetskih univerzah se vendarle kaže v aplikativni in včasih celo kar operativni usmerjenosti geografije. O taki geografiji pa niti ne govorimo, saj je sovjetska znanost v celoti in sistematično naravnana v prakso. In to ne samo v dolgoročno in posredno korist, temveč še bolj v neposredno. To potrjuje tudi program geografske fakultete v Moskvi, kjer je poudarjeno, da je naloga geografije v tem, da spoznava razvojne zakonitosti geografskega okolja v različnih pasovih in pokrajinah z namenom, da ugotovi, kateri so najustreznejši načini za izkoriščanje prirodnih možnosti. Program nadalje poudarja, da potrebujejo v SZ vedno več specialistov-geografov v zvezi s čedalje bolj popolnim izkoriščanjem prirodnih pogojev.

Sovjetska geografija je zaradi specifičnih potreb države nekatere veje bolj razvila od drugih. To velja zlasti za hidrogeografijo (obsežna hidrotehnična dela v SZ!), za proučevanje mrzlotne in polarnega sveta sploh (47% vseh tal SZ je stalno zamrzlih!), za pedogeografijo (pomen agrarnega gospodarstva SZ!), za geomorfologijo itd. V okviru ekonomske geografije pa je še najbolj razvita geografija prometa (problem prometa v SZ zaradi ogromnih razdalj!). Močan razvoj je v tehničnem in vsebinskem pogledu doživela kartografija.

Med raziskovalnimi metodami so v ospredju razen številnih laboratorijskih oziroma analitičnih metod zlasti metoda kartiranja (npr. geomorfološko, hidrološko, pedološko, fizičnogeografsko, ekonomskogeografsko kartiranje), aerofotometode (proučevanja s pomočjo letalskih posnetkov), metode prirodnogeografskih in ekonomskogeografskih regionalizacij, metode eksperimentalne geomorfologije itd.

Tako usmerjena geografija je terjala seveda tudi večjo sistematičnost in intenzivnost študija, izrazitejšo specializacijo in zelo velik poudarek na praktičnem, terenskem delu, prav tako pa tudi večjo eksaktnost in matematizacijo raziskovalnih metod. Vse to pa je seveda močno poseglo ne samo v formalno strukturo enotne geografije temveč tudi v njeno vsebino. Zato ni na-

ključje, da so se ob tem sprožila številna vprašanja o predmetu, metodah in nalogah sovjetske geografske znanosti.

V čem se kažejo vse te posebnosti geografije na sovjetskih univerzah? Najprej že v organizaciji, kakor smo deloma že spoznali. Na svojstveno organizacijo znanstvenega in pedagoškega dela kaže že pestra struktura zaposlenih. Razen učiteljev je na fakulteti še vrsta sodelavcev (asistenti, strokovni in znanstveni sodelavci, geografi-inženirji ter laboranti). Toda še pomembnejše so vsebinske strukture.

Posamezne veje enotne geografije so samostojne znanstvene discipline, geografijo pa pojmujejo kot sistem teh disciplin. Zato tudi govore o geografskih znanostih. Toda še pomembnejši je dualizem sovjetske geografije, ki ga utemeljujejo na osnovi dialektičnega materializma oziroma marksizma-leninizma. Gre torej za uveljavljanje teoretičnih oziroma filozofskih pogledov v geografski znanosti. Pri tem gre najprej za položaj geografije v sistemu znanstvenih disciplin sploh. Skladno s temi pogledi so geografijo razdelili v fizično in ekonomsko in uvrstili prvo med prirodne in drugo med družbene vede. Medtem ko tretja možnost, ki jo nakazuje enotna geografija (pa tudi že nekatere druge vede, npr. biokemija), ne bi bila v skladu z menda marksističnim pojmovanjem, kajti različne zakonitosti prirode in družbe ne kaže mešati in proučevati hkrati v okviru ene in iste znanosti. To so pglavitni razlogi za razdelitev geografije v dva ločena kompleksa. Razlogi, da goje oba kompleksa geografskih znanosti na skupni fakulteti, so torej predvsem organizacijske in sploh praktične narave ne pa načelne. To, da posegajo procesi prirodne sfere v družbeno in narobe ter da je zato koristno upoštevati tudi spoznanja drugega kompleksa geografskih ved, so pri vsem tem precej drugotnega pomena. Zlasti še, ko beremo, da se prirodna geografija ne more uspešno razvijati brez ekonomske zato, ker bi to oslabilo njen praktični pomen (!). Enotnost celotnega sistema geografskih ved je s tem dvomljiva.

V SZ gre slej ko prej za dve geografiji - za dva kompleksa geografskih znanosti. Oba sta sicer obdržala skupno oznako in organizacijsko enotnost, notranje vezi pa so zelo rahle. Druga značilnost pa je občutno nesorazmerje med prirodno in družbeno geografijo, saj je prva organizacijsko in vsebinsko znatno bolj razvita. Razen tega je družbena geografija v bistvu skrčena zgolj na ekonomsko geografijo in jo zato tudi tako označujejo. Razlogi za takšen razvoj družbene geografije niso samo praktične temveč tudi načelne narave. Pri tem pa ne smemo prezreti, da je družbena geografija zaostala tudi zato, ker ni mogla izpričati svoje (neposredne) aplikativne veljave v tolikšni meri kakor prirodna geografija.

Namesto enotne geografije in primarne kompleksnosti geografskih spoznanj pa so v SZ močno razvili kompleksnost vsakega dela geografije posebej, kar velja zlasti za prirodno geografijo. V okviru prirodne geografije niso razvili samo posameznih vej temveč tudi splošno fizično geografijo in regionalno fizično geografijo. Zato je kompleksnost prirodne geografije kot celote bolj podčrtana kot v ostali svetovni geografiji. To sekundarno kompleksnost geografskih spoznanj (znotraj prirodne geografije) pa niso razvili deskriptivno temveč znanstveno, saj splošno fizično geografijo in regionalno fizično geografijo razvijajo kot znanstveni disciplini. Sinteza tega so npr. fizičnogeografske regionalizacije.

Res pa je, da je specializacija prirodne geografije poglobila posamezne njene veje, a hkrati razrhljala tudi njihovo medsebojno povezanost. Na splošno je namreč premalo vsebinskega povezovanja med posameznimi prirodnogeografskimi disciplinami, premalo je torej parcialne kompleksnosti, česar se v sovjetski geografiji čedalj bolj zavedajo.

Sedanji razvoj sovjetske (fizične) geografije ni samo dinamičen temveč tudi uspešen, mnogostranski in v marsičem izviren. V tem pogledu je treba podčrtati zlasti razširitev in poglobitev geografskih proučevanj, izgradnjo obsežnega sistema specializacij in s tem v zvezi velik razmah analitičnih metod, čeprav je geografija predvsem sintetična veda. Pomembna pa je tudi večja eksaktnost geografskega proučevanja, prav tako pa tudi ogromna nakopičenost stvarnih spoznanj. Vse to pa je nedvomno tudi dobra osnova za nadaljnje razreševanje ne samo konkretnih temveč tudi teoretičnih vprašanj geografske znanosti kot celote.

Težnja za smotrno izrabo prirodnih pogojev in za načrtno gospodarjenje sploh je dala sovjetski geografski znanosti bistveno pomembnejšo vlogo. Bržkone ni pretirano, če rečemo, da je dobila geografska znanost v pogojih načrtnega gospodarjenja polno upravičenost. Toda vprašanje je, ali bi se geografija, bolj prirodna geografija, ki se je v SZ tako uspešno uveljavila zlasti v aplikativnem pogledu, tako uspešno uveljavila tudi v drugačnih pogojih, recimo v Zahodni in Srednji Evropi. Če namreč pomislimo na Sovjetsko Srednjo Azijo, na Sibirijo, na Daljni vzhod itd., se zdi, da gre tu še za zlato dobo geografije. Ne sicer za dobo odkritij, pač pa za dobo gospodarskih osvajanj teh pokrajin. In sicer pokrajin, ki jih je povečini moč osvojiti le s pomočjo široke uporabe znanosti in tehnike, s pomočjo načrtnega in zahtevnega dela. V tej fazi pa more imeti geografija še zelo pomembno vlogo.

1. Spravočnik dlja postupajuščih v moskovskij universitet, Moskva, 1968.
2. Leningradskij universitet, Spravočnik dlja postupajuščih, Leningrad 1966.
3. Muzej zemlevedenija moskovskogo gosudarstvennogo universiteta, Moskva, 1967.
4. A.A.Grigorjev, Razvitie teoretičeskikh problem sovjetskoj fizičeskoj geografii, Moskva, 1965.
5. V.A.Anučin, Teoretičeskie problemi geografii, Moskva, 1961.
6. Obščaja fizičeskaja geografija, Geografičeskij fakultet, Moskva, 1967.

jakob medved

nekateri socialni in ekonomski problemi sodobne afrike

Podobno kot etnični, jezikovni in verski problemi tudi številni socialni in ekonomski problemi sodobne Afrike izvirajo tako iz notranje strukture stare afriške družbe kot iz zunanjih vplivov, ki jih je prinašala predkolonialna in kolonialna doba ali pa jih prinaša današnji neokolonializem in blokovska delitev sveta.

Pod skupino socialnih in ekonomskih problemov, ki izvirajo iz notranje strukture stare afriške družbe si predstavljamo vrsto problemov, ki so tesno povezani s tradicionalnim načinom gospodarjenja, z rodovno - plemenskimi odnosi, z njihovo socialno diferenciacijo in z odnosi med različnimi rasami, etničnimi, jezikovnimi, verskimi in socialnimi skupinami. Čeprav imajo ti tradicionalni načini gospodarjenja na splošno izrazite regionalne značilnosti, ki so se izoblikovale na osnovi večstoletnega prilagajanja svojstvenim naravnim razmeram ob sodelovanju zapletenega križanja različnih kulturnih vplivov in tradicij, so iz socialnogeografskih razlogov lahko znotraj regij in celo v enakih naravnih razmerah izredno velike razlike v načinu in usmerjenosti človekove dejavnosti v prostoru. Te razlike povzročata predvsem etnična in verska pripadnost prebivalstva. Intenzivnost njenega vpliva je v obratnem sorazmerju s splošno stopnjo družbeno ekonomskega in tehničnega razvoja v določenem področju. Zaradi tega je ta vpliv v razvitih evropskih državah minimalen ali pa sploh ne obstaja, v posameznih delih Afrike pa ima lahko izredno velik pomen.

V Severni Afriki, kjer se prepletajo vplivi stare hamitske in mlajše semitske plasti in absolutno prevlada islam, hkrati pa se zrcali prehod iz zmerno namo-

čenega sredozemskega sveta v polpuščavski in puščavski svet, so realitvno še najmanjše razlike. Tradicionalno gospodarstvo je marsikje ohranilo isto usmerjenost, iste načine proizvodnje in enako tehniko kot nam je vsem dobro znana iz atičnega sredozemskega sveta. Glede na etnično pripadnost prebivalstva pa obstajajo določene razlike; hamitska ljudstva so pretežno poljedelska, semitska pa se ukvarjajo z živinorejo in drugimi klasičnimi poklici.

V "črni Afriki", t.j. Afriki južno od Sahare prihajajo ta dejstva še mnogo bolj do izraza. Poljedelstvo in živinoreja sta skoraj povsem ločeni gospodarski panogi. Ta diferenciacija pa ni odraz realnega vrednotenja naravnih razmer za določeno gospodarsko usmeritev temveč je osnovana predvsem na etnični in verski podlagi. V sahelskem in savanskem svetu ter v področjih tropskih gozdov žive čista živinorejska in čista poljedelska ljudstva. Stroga delitev dela na etnični ali verski osnovi prinaša veliko škodo tako poljedelstvu kot živinoreji. Poljedelci nimajo zadosti naravnega gnoja in delovne živine, zato so donosi zelo nizki in prevladuje ročno delo. Živinorejcem primanjkuje krmne baze, saj so navezani pretežno samo na pašništvo. To dejstvo povzroča, da se uveljavlja nomadizem ali polnomadizem tudi v takih področjih, kjer bi ob povezavi živinoreje in poljedelstva bila mogoča stalna naselitev.

Enostranska gospodarska usmerjenost in pomanjkanje medsebojnih ekonomskih zvez se odraža tudi v enostranski prehrani, podhranjenosti in veliki nevarnosti lakote. Navezanost na tradicionalno živinorejsko ali poljedelsko usmeritev je pri afriških ljudstvih bila tako močna, da so posamezna ljudstva obdržala svojo usmeritev,

četudi so pri preseljevanju prišla v povsem drugačno naravno okolje, kjer ta usmeritev nikakor ni bila več gospodarsko utemeljena.

V tradicionalnih afriških razmerah ima živinoreja povsem drugačen pomen kot v gospodarsko razvitih področjih sveta. Pri veliki večini živinorejskih ljudstev je večje ali manjše število živine bolj znak socialnega prestiža kot pa prave ekonomske moči.

Živino zamenjujejo za žene, zato ima lastnik večje črede več možnosti za številnejše ženitvene vezi in s tem več možnosti za zveze z različnimi rodovi in plemeni, kar dviga njegov socialni položaj. Zakol živine je pogosto zvezan z verskimi obredi, na katerih se zbere dosti ljudi, kar utrjuje sorodstvene in soseske zveze in dviga socialni ugled lastnika živine; zaradi tega je pomembno predvsem število živine ne pa kvaliteta. Tako pojmovanje ovira napredek živinoreje. Povsod glede na krmno bazo rede preveliko število živine, zato prevladuje slaba kvaliteta, nizka mlečnost in slab prirast.

Z e m l j i š k a p o s e s t v Afriki temelji na religiozno političnih in plemenskih osnovah. V severni Afriki so se socialno posestni odnosi izoblikovali na osnovi islamskih tradicij, ki jih vse do danes niso mogli odpraviti. V Egiptu je 1947. leta 11 800 veleposestnikov imelo 37% vseh obdelovalnih zemljišč, 2 milijona kmečkih gospodarstev pa je imelo pod 0,42 ha zemlje. Obe agrarni reformi sta samo deloma ublažili težke socialno posestne razmere; prva iz leta 1952, je znižala maksimum na 84 ha, druga iz leta 1961 pa na 42 ha obdelovalne zemlje. V Maroku je 60% vse obdelovalne zemlje v rokah veleposestnikov, Evropejcev ali potomcev domače aristokracije, ki predstavljajo samo 5% kmečkega prebivalstva. Velika večina kmečkega prebivalstva (80%) poseduje od 0,5 do 4 ha zemlje. Mali kmetje in agrarni proletarijat jemlje zemljo v najem, za kar morajo veleposestnikom dajati tudi do 4/5 pridelkov. Podobne socialno posestne razmere so v vseh ostalih deželah Severne Afrike. Agrarno reformo, razen v ZAR, izvajajo tudi v Alžiriji.

V "črni" Afriki je zemlja po tradicionalnem pravu v večini primerov plemenska last. V Zahodni Afriki dobivajo zemljo, odnosno pravico do dosmrtnega uživanja zemlje prvi nasledniki, kar je zvezano z določenimi obredi. Zemljo razdeljuje plemenski poglavar za določeno odškodnino. Če zemlja ni obdelana, jo lahko plemenski poglavar dodeli drugemu. Dejansko torej z zemljo razpolagajo plemenski poglavarji, družinski očetje pa samo organizirajo proizvodnjo. Podobne zemljiško posestne razmere se uveljavljajo v vsej ostali "črni" Afriki, s številnimi nebitvenimi modifikacijami.

Kolonialna doba je prinesla velike spremembe v socialno strukturo stare afriške družbe in povzročila naglo

razkranjanje starih tradicionalnih socialnih odnosov. Kolonialne oblasti so skušale uvesti individualno lastništvo zemlje. V Ugandi je takoj po prihodu Angležev zemlja postala privatna last. Pri tem so imeli korigisti predvsem plemenski poglavarji, ki so dobili večje površine in boljše zemljo. Nekoliko počasnejši je bil ta proces v nekdanji Francoski zahodni Afriki, kjer je bilo leta 1950, samo 2 500 individualnih lastnikov zemlje (od skupno 18 milijonov prebivalcev). Največje spremembe v tradicionalnih zemljiško posestnih odnosih so nastale v področjih, ki so primerna za naselitev belcev ali pa v področjih tropskih plantažnih kultur. V prvih so kolonialne oblasti (npr. v Keniji, Rodeziji, JAR) odvzele zemljo domačinom ter jih pregnale v rezervate, ki obsegajo relativno male površine in leže v najslabših naravnih razmerah. V področjih plantažnih kultur pa so se sprožili različni procesi. Ponekod je zemlja že postala predmet trgovine, drugod pa je naglo doseljevanje prebivalstva iz notranjosti celine prisililo plemenske poglavarje, da dele zemljo tudi tem priseljencem, čeprav pripadajo povsem drugim plemenom in rodovom. Z osvoboditvijo večine Afrike izpod klasičnega kolonialnega jarma so nastale večje spremembe v zemljiško posestnih odnosih predvsem v tistih državah, kjer je bilo prej največ zemlje rezervirano za bele koloniste. V Keniji postopoma odkupujejo zemljo od belih kolonistov in jo vračajo domačinom, ki so bili pregnani iz "bele planote". Pri tem pa morajo zelo paziti, da zemljo izročajo pripadnikom različnih plemen, da bi se izognili morebitnim medplemenskimi sporom. V Tanzaniji so zemljo nacionalizirali. Relativno najmanjše spremembe v smeri razvoja zemljiško posestnih odnosov je osvoboditev prinesla v Zahodni Afriki. Prvotne težnje po podružabljenju zemlje so se s številnimi državnimi udari znatno zmanjšale, močno pa se krepe težnje po individualnem lastništvu.

Kolonialno gospodarstvo je v kratkem obdobju močno spremenilo tradicionalne družbeno ekonomske odnose in s tem tudi zavest in miselnost domačega prebivalstva. Z odpiranjem rudnikov, gradnjo prometnih poti in nastajanjem modernih plantaž je rasla potreba po delovni sili. V Severni Afriki, ki je bila v družbenem razvoju pred ostalo Afriko, kolonialni gospodarji niso imeli posebnih težav s pridobivanjem delovne sile, precej drugačne razmere pa so bile v ostali Afriki. Večina domačega prebivalstva ni poznala denarja in se ni želela vključiti v kapitalistični gospodarski sistem. Zato so kolonialni gospodarji uporabljali zelo različne metode za rekrutiranje delovne sile. Izbira metod je bila v različnih področjih in pri različnih kolonialnih gospodarjih zelo različna. V tistih področjih Afrike, ki so klimatsko najbolj ugodna za naselitev belcev, to je v Vzhodni in Južni Afriki, je na splošno prevladoval sistem rezervatov z nevzdržnimi življenj-

skimi razmerami, ki so prisilile domačine, da so iskali zaposlitev pri belih kolonistih. Kljub temu pa kolonialni gospodarji sprva niso imeli dosti uspehov pri rekrutiranju delovne sile, zato so morali v ta področja dovažati delovno silo iz Azije. To je bil del dobro premišljenega načrta kolonialne politike. Kolonialni gospodarji so potrebovali "vmesni člen" med seboj in zaostalo afriško družbo. Najprej so delavce iz Azije potrebovali za gradnjo železnic, pozneje pa so postali železničarji, uradniki, obrtniki in trgovci. Tako je v Vzhodni Afriki nastal "srednji sloj", ki ga je domače prebivalstvo gledalo z zavistjo in sovraštvom. Z zavistjo, ker so Azijci uživali neprimerno višjo življenjsko raven od njih in s sovraštvom, ker so azijski trgovci posojali tudi denar, večkrat za oderuške obresti. Tega so se Azijci dobro zavedali, zato so ob nastajanju samostojnih držav v večini primerov zaprosili za angleško državljanstvo, ne pa za državljanstvo držav v katerih žive. Kljub temu, da mlade afriške države ta "srednji sloj" še potrebujejo, saj je med njimi največ kvalificiranih delavcev, obrtnikov in celo strokovnjakov, je odpor domačinov proti Azijcem tako velik, da se vedno bolj pojavljajo zahteve po izselitvi. Obstaja odprto vprašanje, kam naj se izsele? Velika Britanija, ki jim je sicer priznala svoje državljanstvo, se jih brani ter skuša z Indijo in Pakistanom doseči sporazum o vrnitvi teh ljudi v Azijo.

V ostalih področjih, ki niso primerna za naselitev belcev, so kolonialni gospodarji rekrutirali delovni silo predvsem z davki na glavo in z obveznim delom. Vzporedno s temi ukrepi so moderne oblike agrarnega in neagrarnega gospodarstva (rudarstvo, plantaže) ter vedno boljše prometne zveze prinašale velike spremembe v materialno okolje. Pridobitve sodobne civilizacije so polagoma prodirale tudi v najbolj oddaljene kraje ter prinašale velike spremembe v način proizvodnje, usmerjenost gospodarstva, v prehrano in nošo ljudi, gradnjo stanovanj itd. Te spremembe v materialnem okolju se vedno bolj odražajo tudi v zavesti ljudi. Zavest o pripadnosti ožji rodovni skupnosti, o skupni lastnini in socialni enakosti vedno bolj blede, vzporedno s tem pa rastejo težnje posameznika po višjem življenjskem standardu in s tem težnje po preseljanju in odseljevanju. Če je pred osvoboditvijo v številnih deželah še prevladovala prisilna delovna migracija (kot je še danes v JAR in v kolonijah), je danes povsod v ospredju ekonomska migracija. Glavna področja doseljevanja so predel z razvitim plantažnim gospodarstvom ter rudarsko-industrijska središča. V Zahodni Afriki je glavno področje doseljevanja Gvinejsko primorje z razvitimi plantažami različnih tropskih kultur, mnogo delovne sile pa najde zaposlitev tudi v pristaniščih, gozdovih in v rudnikih. Drugo važno področje doseljevanja sezonske delovne sile je sudanski bombažni pas, zlasti bombažni nasadi v Severni Nigeriji. V Nizki ekvatori-

alni Afriki priteguje največ doseljencev katanško rudarsko-industrijsko področje, kjer dela več kot tretjina vse domače delovne sile. Okrog 100 000 delavcev je iz same province, okrog 60 000 delavcev pa je iz drugih predelov Konga. Druga pomembnejša središča doseljevanja delovne sile sta kinshasko rudarsko - gozdarsko področje ter Kivu, ki zaposluje precej delovne sile tudi iz Burundija in Ugande. V Vzhodni Afriki je stalno in sezonsko doseljevanje delovne sile usmerjeno proti bombažnim in kavniim plantažam v Ugandi, na Kenijskem višavju in na ostalem obrežju Viktorijinega jezera. Južna Afrika, kot gospodarsko najbolj razviti del "črne celine", priteguje tudi največ delovne sile. Glavna središča doseljevanja so Transvaal in Natal, ki zaposlujeta več kot 360 tisoč doseljencev, od tega jih je 235 000 doma izven JAR. V agrarno-industrijskih področjih Rodezije ter v "pasu bakra" v Zambiji dela čez 310 tisoč doseljencev, največ iz Malavija, Mozambika, Angole in Botsvane.

Razen teh pglavitnih središč modernega agrarnega in neagrarnega gospodarstva, ki sprejemajo stalne in sezonske doseljence iz širokega področja, obstaja še vrsta manjših središč, ki so pomembna za ožja območja. Na splošno je za sodobno Afriko značilen izredno močan "beg z dežele", to je beg iz relativno prenaseljenih agrarnih področij v mesta ter v rudarska in industrijska središča. Posledica tega procesa je naglo naraščanje števila prebivalstva v mestih. Za ilustracijo si oglejmo dva tipična primera. V Lagosu se je število prebivalstva od leta 1950 do leta 1963 povečalo od 250 tisoč na 670 tisoč, v Ibadanu pa od leta 1931 do 1963 od 378 tisoč na 650 tisoč prebivalcev. Podobne tendence rasti kažejo vsa druga večja mesta v Afriki.

Ker nobena afriška država nima zadosti finančnih sredstev, da bi ob tem navalu doseljencev lahko mesta načrtno širila in preskrbela za osnovne komunalne naprave, se socialna diferenciacija mestnih četrti še nadalje močno stopnjuje. Poleg modernih četrti iz kolonialnega obdobja in iz obdobja po pridobitvi samostojnosti, kjer je koncentrirano gospodarsko, upravno in politično življenje ter stanovanja višjih socialnih plasti, se vrste skrajno siromašne četrti zasilnih barak, brez vsakih komunalnih in sanitarno-higienskih naprav.

Posledica kolonialne dobe je tudi splošna zaostalost in kolonialna usmerjenost afriškega gospodarstva. Razen redkih izjem so proizvodjalne sile še povsod slabo razvite, proizvodnja je še pretežno samo agrarna in rudarska. Proizvodnja in potrošnja sta po svoji vrednosti še na zelo nizki stopnji in predstavljata le nezaten delež svetovne proizvodnje. Afrika proizvaja neprimerno manj kot bi ustrezalo številu njenega prebivalstva, ki predstavlja 9,5% celotnega prebivalstva

sveta, daje pa samo 2% svetovnega narodnega dohodka. Pri stopnji gospodarskega razvoja in kolonialni usmerjenosti gospodarstva pa obstajajo med posameznimi področji bistvene razlike. V Severni Afriki je bil vse do leta 1964 izvoz agrarnih proizvodov po vrednosti pred izvozom surovin; agrarni proizvodi so dajali 56%, rudarstvo 40% in ostalo 4% vrednosti izvoza. Zadnja leta pa delež rudarske proizvodnje naglo narašča, predvsem zaradi večje proizvodnje nafte in zemeljskega plina.

V Zahodni Afriki, ki preživlja okrog 100 milijonov ljudi je naipomembnejša gospodarska panoga kmetijstvo, ki daje 88% vrednosti izvoza, ostali delež pa dajejo rude. Od posameznih kultur je najvažnejši kakao (32%), slede oljna palma (14%), kava (13%), zemeljski orešek (10%), kavčuk, les in bombaž.

Nizka ekvatorialna Afrika ima dokaj uravnotežen izvoz agrarnih in rudarskih proizvodov. Glavni kmetijski izvozni predmeti so: kava (18%), bombaž (12%), kavčuk (4%) in les (7%). Od rud daje največji delež k vrednosti izvoza baker (38%), slede zlato, kobalt, diamanti, mangan, cink in kositer.

Vzhodna Afrika je izrazito agrarno področje, saj rude prispevajo samo okrog 4% k celotni vrednosti izvoza. Od agrarnih proizvodov je na prvem mestu kava (42%), sledi bombaž (29%), sizal (14%), sladkorni trs in druge tropske kulture.

Južna Afrika je gospodarsko najbolj razvito področje

Afrike, saj je po narodnem dohodku na posameznega prebivalca (210 dolarjev), po vrednosti izvoza (78 dolarjev) in po porabi energije (910 kWh) daleč pred ostalimi regijami. Pri izvozu pa kaže še vedno kolonialni značaj. Rude dajejo 56% vrednosti izvoza (zlato 29%, baker 18%, diamanti 4,6%, azbest 2,6% itd.), kmetijstvo pa 25% (voina 10%, sadje in vino 4%, tobak 4% itd.). Industrijski proizvodi prispevajo 19% vrednosti izvoza, izvažajo pa jih pretežno v druge afriške države.

Ti podatki pa dobe svojo pravo vrednost šele takrat, če se spomnimo na neprestano padanje cen določenim agrarnim proizvodom in rudam ter istočasno neprestano višanje cen industrijskim izdelkom. V zadnjem desetletju so se znižale cene afriškim agrarnim proizvodom povprečno za 30%, istočasno pa so se dvignile cene industrijskim proizvodom za 9%. Tako je uspelo industrijsko razvitim državam sveta potegniti iz Afrike velike dobičke, ki marsikje znatno presega vsoto, ki jo dobiva posamezna država kot pomoč od razvitih držav. Skupni dobiček razvitih držav, pa je še znatno večji, če upoštevamo dobiček od izvoza kapitala. Zaradi tega dolgovi afriških držav stalno naraščajo in znašajo okrog 34 milijard dolarjev, letne anuitete in obresti pa znašajo od 4 do 6 milijard dolarjev.

Tako se kljub formalni "pomoči" nerazvitim državam ekonomski položaj večine afriških držav neprestano relativno slabša ter vedno bolj zaostaja za splošnim gospodarskim razvojem; prepad med razvitimi in nerazvitimi deželami sveta je vsak dan večji.

KNJIŽEVNOST

t. šifrer

Mladen Friganović: Socijalna geografija I. Stanovništvo svijeta. Zagreb, Školska knjiga 1968, str. 237, cena 31 N din

Po letu 1959, ko je v Beogradu izšla knjiga Vojislava Radovanovića: "Opšta antropogeografija. Knjiga I. Uvod u geografiju ljudi. Fizička antropogeografija", v Jugoslaviji nismo dobili več nobene knjige, ki bi obravnavala geografijo prebivalstva. To vrzel je sedaj zapolnil dr. M. Friganović s svojo najnovejšo knjigo. Razdelil jo je na štiri velika poglavja. V prvem z naslovom "Geografski razmeštaj stanovništva", govori o različni gostoti prebivalstva ter o razvoju naselitve na Zemlji. V drugem poglavju "Dinamika i struktura stanovništva svijeta" je osvetlil prirodno rast prebivalstva,

demografske režime, strukturo prebivalstva po starosti in spolu ter njegovo gospodarsko oziroma poklicno strukturo, ter končno migracije prebivalstva. O odnosu prebivalstva do fizičnogeografskega in družbenogeografskega okolja govori avtor v poglavju "Stanovništvo i geografska sredina". Posebne strani je namenil mestnemu in podeželskemu prebivalstvu ter danes tako intenzivnemu procesu urbanizacije. Knjigo zaključuje avtor z aktualnim poglavjem "Kamo ide čovječanstvo". Slede še statistične tabele ter pregled važnejše literature.

Tomislav Rakičević: Opšta fizička geografija. Drugo izdanje. Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije 1968, str. 387, cena 40 N din.

V Beogradu je izšla že druga izdaja Rakičevičeve knjige o splošni fizični geografiji. Poleg atmosfere, hidrosfere, litosfere in biosfere, ki so predmet proučevanja fizične geografije, je avtor v svojo knjigo vključil še nekatere druga poglavja. Tako nam govori tudi o razvoju geografije kot znanosti, o osnovah matematične geografije, o fizikalnih lastnostih Zemlje. V posebnem poglavju nam podaja osnove kartografije in pregled raznih projekcij. Ob koncu je obrazložil tudi glavne principe in metode fizično-geografskega rajoniranja. Rakičevičeva in Friganovičeva knjiga sta namenjeni predvsem študentom geografije in sta izšli kot univerzitetni učbenik, vsekakor pa bosta koristno služili tudi geografom v šolah pri poglobljanju svojega znanja.

Avguštin Lah: Naše sosedne države. Ljubljana, Prešernova družba 1968, str. 335, cena 20 N din.

Lahova knjiga je izšla kot redna knjiga Prešernove družbe za leto 1969. Kot pravi avtor v uvodu, se mu je "pri pisanju knjige, ki je namenjena tako velikemu številu bralcev, bilo težko odločiti o mnogih vsebinskih in oblikovnih rešitvah, ki so se ponujale. Ali naj bo knjiga samo prijeten opis vsake dežele, ali priročnik za turiste, morda knjiga za izobraževalne potrebe, ali pa naj ji namenimo še tehtnejšo nalogo". Odločil se je, "da bo v določeni meri upošteval vse te smotre". Pred nami je tako knjiga, ki nam skuša približati naše

sosede in bo zato vsem geografom še posebej dobrodošla.

Kunaver Pavel: Cerknško jezero. "Kulturni in naravni spomeniki Slovenije" Zbirka vodnikov 9. Ljubljana, Mladinska knjiga 1967, str. 30, cena 5 N din.

Želeli bi opoziriti na zbirko "Kulturni in naravni spomeniki Slovenije", ki jo izdaja Zavod za spomeniško varstvo v Ljubljani. To so prikupne majhne knjižice, lepo ilustrirane, ki nas vodijo po najlepših delih naše domovine, nam jo razkazujejo ter nas o njej poučujejo. Če omenimo samo "naravne" spomenike, so v tej zbirki že izšli: Triglavski narodni park, Škocjanske jame, Rakov Škocjan ter Cerknško jezero, zadnje tri so izpod peresa Pavla Kunaverja.

Mavricij Zgonik: Metodika nastave geografije u osnovnoj školi i školama II. stupnja. Sarajevo, Zavod za izdavanje udžbenika 1967, 335 str. cena 20 N din.

Prof. M. Zgonik je že 1960. leta izdal v Ljubljani svojo knjigo "Metodika geografskega pouka", ki pa je na knjižnem trgu kmalu pošla in je ni več mogoče dobiti. Zato opozarjamo vse, ki jih ta tematika zanima, da je leta 1967 v Sarajevu izšel srbohrvaški prevod te knjige.

DROBNE NOVICE

v. bulog-gortnar

bušmani v puščavi kalahari

O izvoru Bušmanov so različne hipoteze. Nekateri znanstveniki trdijo, da so prišli v predzgodovinski dobi iz S in SV Afrike. Odkritja skeletov v Kakomasu in Wiltonu pa dokazujejo, da so se razvili iz nekega prabušmanskega človeka.

Po številnih jamskih slikah zaključujemo, da so bili Bušmani nekoč razširjeni po vsej centralni in južni

Afriki. Danes najdemo to ljudstvo le v odljudnih predelih J Afrike, v Botswani v Kalahari, v J Zambiji, malo skupino v J Angoli in 10 - 15 v Transwaldu, kjer so "muzejska" zanimivost za turiste.

Za natančno število manjkajo statistični podatki. Najbrže jih je okrog 43 000. Zaradi zaščitnih ukrepov se je zadnje čase njihovo število ponekod dvignilo (Gome

rezervat, Botswana), drugod so narasle izgube zaradi nalezljivih bolezní in kultivizacije ozemlja.

Vsako hordo sestavlja 7 družin. Osnovni stebri njihovega življenja so zaupanje, skupno delo, mir; izravnavanje sporov je ena glavnih nalog vodstva. Vodje skupin so navadno najbolj sposobni lovci ali pa je oblast dedna.

Žene so enakopravne. Parí se poročijo zaradi naklonjenosti ali po dogovoru. Dober lovec lahko vzdržuje več žena, obstaja pa tudi poliandrija. Družine so majhne, v povprečju rodi žena 2-3 otroke.

Štetja časa ne poznajo, za njih so časovni mejniki različni dogodki, po katerih imenujejo tudi otroke.

Bušmani nosijo predpasnike iz kože, kosmate copate, preko ramen pa si obesijo nabiralno torbo. Visoki so poldrugi meter, bledorumeni do rumenorjave barve polti, ki se rada guba. Venomer klepetajo in slišati je samo tleske in zveneče soglasnike. Delimo jih na tri govorne skupine.

Ker so belci in črní uničili ogromne črede divjačine, je Bušmanom vedno težje priti do hrane. Levji delež prehrane priskrbe žene in ta je: termíti, kače, kuščarji, divji med, nojeva jajca ... možje love divjačino s strupenimi puščicami in tetivami. Ker preprosto orožje živali ne ubije, morajo počakati, da učinkuje strup.

Svobodni Bušmani nimajo ne vasi in ne koč. Vsaka hor-

da ima določen teritorij, po katerem potuje. Prenočujejo v polkrožnih zavetjih iz šibja in lubja, ki jih zgradijo žene.

Po načinu življenja delimo Bušmane na naslednje skupine:

1. "Divji" Bušmani v odročni, neprehodni puščavi Kalahari so lovci in nabiralci ter preživljajo še kame-no dobo.
2. Občasno potujoči Bušmani, ki so največji del leta ob vodi in potujejo le kratek čas.
3. Bušmani pastirji, ki čuvajo črncem živino na bolj oddaljenih pašnikih.
4. Ciganski Bušmani, ki se v posebno suhih letih približajo farmam in prosijo svoje rojake za pomoč.
5. Emancipirani Bušmani z razmeroma dobro izobrazbo in tehničnimi spretnostmi. Ti delajo pri belcih in se pogosto mešajo z Bantui in Hotentoti.

Bušmani so za oblast precejšen problem, ki ga rešujejo na različne načine - Angleži so ustanovili v centrali Kalahari naravne rezervate, kjer se nemoteno zadržujejo tudi Bušmani. V Pretoriji poskušajo potujoče Bušmane prevzgojiti v stalno naseljene kmete. Pogosto pa zapadejo Bušmani, ko opuste stari način življenja, v popolno odvisnost od komisariata. Zdi se, da je pot v bušmaniji še najboljša.

d. radinja

zanimiv hidrološki pojav v rdečem morju

Pred leti je ameriška ekspedicija iz ZDA, ki je z ladjo Albatros proučevala Rdeče morje, ugotovila v njegovem južnem delu nenormalno visoko temperaturo in zelo veliko slanost morske vode. Angleška oceanologa Swallow in Crease sta hotela priti stvari do dna in sta pojav podrobneje proučila. V južnem delu Rdečega morja (na 38° vzh. dolžine in 21°17' sev. širine) sta v eni izmed tamkajšnih podmorskih globeli z globino preko 2 000 m ugotovila plast morske vode s temperaturo 44°C in slanostjo 270‰ (!).

Dno Rdečega morja je močno razčlenjeno. Na razdalji komaj nekaj milj se vrstijo prepadi s stometrskimi stopnjami. Da bi našla mesto s temperaturno in slanostno anomalijo, sta angleška oceanologa postavila plovec

ter v radiju 5 milj napravila profile z ekolotom (naprava za avtomatično merjenje globine). Na ta način sta ugotovila dve globeli. Ena od teh je globoka 2 200 m in široka 1,5 milje. Od tod sta s pomočjo pinglerja (posebna priprava, ki omogoča zajemanje vzorcev vode iz poljubne globine) napravila ustrezne profile. Zajela sta tudi dve seriji batometrov. Prva je obsegala 12 batometrijskih merjenj in je zajela okoli 400 m debelo plast vode. Morsko vodo z 22°C sta opazovala vse do globine 2 000 m, nakar se je temperatura hitro dvignila do 40°. Z drugo serijo vzorcev sta podrobneje proučila prehodno plast. Pri temperaturah nad 35° sta uporabljala termometre s skalo do 60°C. Pri izmerjenih temperaturah sta upoštevala korekturo glede na pritisk. Slanost sta določila elektrometrično; v nujnih primerih sta vzorce

razredčila. Glede na sulfate magnezija in kalcija v analiziranih vzorcih ter glede na razmerje klora do elektroprevodnosti v njih nista računala, da bi imela opravka s koncentracijo morske vode.

Nadaljnje analize vzorcev so opravili na univerzi v Liverpoolu in v Nacionalnem oceanografskem inštitutu. Že med proučevanjem so ugotovili, da ni verjetno, da bi tako koncentrirana morska voda nastala z izparevanjem površinske vode v plitvinah, kot so sprva domnevali.

Vse kaže, da je ta voda nastala zaradi ponovnega raztapljanja soli na dnu morja. Veliko gostoto in visoko koncentracijo raztopine pripisujejo konvekcijskim to-

kovom. Predvsem pa gre za učinke geotermične energije, ki doteka iz notranjosti zemlje in dviga temperaturo globinske morske vode. Temperaturni gradient, ki so ga opazovali v prehodni plasti z vrednostjo $0,5^{\circ}\text{C}$ na 10 cm (!), kaže na to, da znaša izguba toplote v smeri navzgor približno $6\text{ mikrokakorij na }1\text{ cm}^2/\text{sek}$. To ustreza toplotnim tokovom, kakršni se uveljavljajo v tistih delih morskega dna, ki so znani po veliki tektonski aktivnosti. Taki primeri so tudi v osrednjem delu Rdečega morja. Temperaturna in slanostna anomalija globinske morske vode, kakršno so ugotovili v južnem delu Rdečega morja, na svojstven način opozarja na precej aktivne geološke procese v tem delu litosfere.

d. radinja

planetologija in geografija

V diskusiji o tem, kako je zgrajena Luna, sodelujejo razen astronomov tudi kemiki, fiziki, geologi, geofiziki, meteorologi pa tudi geografi.

Manj znano je, da je prvi model o zgradbi Lune podal naš Mohorovičič, ki je Luno razdelil na zunanjo selenosfero do globine 400 km in notranjo sfero do globine 1340 km . Po kemičnem sestavu in zgradbi naj bi bila zunanja sfera Lune (z gostoto $2,75$) analogna silskemu delu Zemlje (litosferi). Notranja sfera pa naj bi ustrezala simi in bi imela gostoto $4,4$.

Drugi model je postavil poljski znanstvenik Kviring. Pod selenosfero iz sime je po njegovem mnenju razvita piroksenska sfera, ki je bogata z železom, aluminijem, titanom in natrijem. Še globlje naj bi bila tzv. dunitna sfera. Jedro Lune pa naj bi bilo iz hortonolitne sfere, ki je sestavljena iz zmes forsterita in z železom bogatega fajalita. Na ta način sta dve najbolj globoki sferi Lune obogateni z minerali iz skupine olivina.

Podobno strukturo je postavil tudi znani češkoslovaški planetolog Konrad Beneš.

Najbolj intenzivno pa se s proučevanjem Lune ukvarjajo v ZDA in SZ. Z razvojem kozmonavtikе dobivajo proučevanja Lune čedalje bolj trdne predstave, ki temeljijo na številnih fizikalnih in drugih merjenjih. S tem v zvezi se je začela čedalje bolj razvijati planetologija in z njo vred seveda tudi selenologija, ki pa še zdaleč ni več samo domena astronomov. Nasprotno, pri tem je čedalje bolj aktivna cela vrsta znanstvenikov

najrazličnejših disciplin. Pri tem je zanimivo - in zato pravzaprav pišemo to informacijo - da so se v proučevanje Lune, posebno njenega površja, vključili tudi geografi. Pri tem sta dva aspekta proučevanja. Prvič gre za proučevanje Lune kot skorajšnjega novega okolja človeka. Drugič pa gre za proučevanje Lune, zaradi boljšega razumevanja same Zemlje. Pri tem se veliko govori o tzv. komparacijski planetologiji. S tega vidika se ukvarja s proučevanjem Lune tudi leningrajski geomorfolog Katterfeld.

O tem je objavil že precej študij. Več let pa predava kurs "Primerjalna morfologija Zemlje in drugih planetov". Po stroki je Katterfeld matematik, kasneje pa je študiral geografijo (geomorfologijo). To je primer, kako v SZ prihaja do čedalje ožje delitve znanstvenega dela. Tovrstna usmeritev nas zanima predvsem zato, ker je nastala v okviru geografske znanosti, in ker so s tem v zvezi marsikje žive diskusije o smiselnosti takih "geografskih" specializacij. Karakteristično, da so leta 1955 prav v okviru zveznega geografskega društva in ustreznih geografskih institucij akademije znanosti SZ ustanovili posebno komisijo za planetologijo, ki združuje predstavnike različnih znanosti. Leta 1965 je bil o planetologiji tudi že prvi zvezni simpozij. Zanimivo, da je Katterfeld enega izmed svojih člankov objavil tudi v jugoslovanski geografski literaturi (Planetologija - mlada nauka, Glasnik Srpskog geografskog društva, Beograd, 1967).

DRUŠTVENE VESTI

j. zupančič

bili smo v tuniziji

Upravni odbor Geografskega društva se je v minulem oktobru odločil za strokovno ekskurzijo v Tunizijo. Svoj sklep je s posebno okrožnico sporočil prosvetno-pedagoškemu zavodu in svojim aktivom v želji, da bi za potovanje pridobili čimveč članov. Društvenemu vabilu se je odzvalo več kot 50 prosvetnih delavcev, večinoma geografov in zgodovinarjev s celjskega, slovenjgraškega mariborskega ter kranjskega področja. Vseh prijav pa, žal, ni bilo mogoče upoštevati iz tehničnih razlogov (avtobus).

Priprave so bile za udeležence enostavne: imeli so le sestanek v Celju oziroma v Kranju. Ob tej priložnosti je prof. Janez Zupančič, vodja ekskurzije, razložil načrt potovanja, določil zbirališče ter čas odhoda in prisotne seznanil z vsemi zahtevami ekskurzije; na ta način je sleherni izmed njih za vsak dan posebej vedel, kje bo, kako bo s preskrbo in kaj bo potreboval. Načrt je pripravil vodja potovanja v dogovoru s tunizijsko mladinsko turistično organizacijo *Tourisme et Jeunesse*. Priprave so bile precej zamotane zaradi nerodnih cestnih zvez, ki potekajo ob obali ali pa so iz primorskih mest usmerjene v notranjost. Navzlic prizadevanju pa se v okviru sedemdnevnega bivanja v Tuniziji ni dalo združiti ogledov trogloditskih naselij v okolici Matmate, otoka Džerbe in najlepših saharskih zelenic ob Šott el Džeridu; treba se je bilo odločiti za eno ali drugo. Prav tako ni bilo mogoče zajeti v potovanje severozahodne Tunizije, saj je omenjena turistična organizacija, katere gostje smo bili, odklonila obisk tega področja, češ da je odročno in da nam tamkaj ne bi mogla pripraviti primerne bivanja.

V skupini je bilo 38 udeležencev. Na pot smo krenili zadnjega dne prvega polletja v letošnjem šolskem letu, 18. januarja zvečer. Vrnili smo se 31. januarja prav tako zvečer, kar pomeni, da smo se zadrževali v tujini polnih trinajst dni. Do Palerma smo potovali z vlakom v vnaprej pripravljenih prostorih. Krajši postanek v Benetkah ter daljšega v Rimu smo izkoristili za ogleda in sprehode po mestu. V prestolnico Sicilije smo prispeli v ponedeljek 21. januarja, si ogledali krajevne znamenitosti in prebili noč v hotelu Torinese, blizu pristanišča.

Naslednjega dne smo se vkrcali na čedno italijansko ladjo *Sicilia*, ker je vodja potovanja pravočasno uredil prevozne, carinske in policijske zahteve, udeleženci niso imeli težav, brez zadrževanja so smeli stopiti na ladjo, kjer so jim bili na voljo udobni sedenja ter nadvse prijazni uslužbenci. Dan je bil sončen, pogled na razdrapano sicilsko obalo poučen, morje malce nemirno, kar je nekaterim potnikom spočetka povzročalo težave. Zvečer pa so se v daljavi že zasvetile prve luči z afriške obale.

Izkrkali smo se v pristanišču *La Goulette*. Ob prihodu nas je pozdravil gospod Mondži Bakluti, tajnik tuniške mladinske potovalne skupnosti. Pospremil nas je do avtobusa, ki ga je upravljal vedno prijetni voznik Zidan, naš stari znanec iz prejšnjih potovanj. Okrog desete ure zvečer smo bili že v novem mladinskem domu v Belvederskem parku in kmalu zatem pri večerji, malo kasneje tudi pri počitku.

Že prvi dan bivanja v Tunisu nam je bil na voljo avtobus, s katerim smo se odpeljali v mesto in pred palačo *Bardo*, kjer smo obiskali zares zanimiv muzej ter stavbo tuniške skupščine. Popoldne smo se mudili v nenavadno lepih tuniških predmestjih na stari kartažanski obali, v *Kramu*, *Kartagini*, *Sidi Bu Saidu* in *Marsi* ter se zvečer mimo novega letališča vrnili v dom pod Belvederskim gričem.

V četrtek zjutraj je prišlo na vrsto potovanje v notranjost Tunizije, pri čemer smo se ves čas ravnali natanko po pripravljenem načrtu. Tako so imeli udeleženci že prvi dan priložnost, da spoznajo tellsko Tunizijo, njen severni del, ki je deležen obilnejših padavin pa mu zavoljo tega pripada največ plodnega sveta. Videli smo zelena žitna polja, skrbno obdelane vinograde, tačas cvetoče nasade mandljevcev, zelenjavne lehe, od *Grombalije* dalje pa pretežno sveže ploskve oranževcev in limonovcev, na katerih ni manjkalo žarečega južnega sadja. Malo pred dvanajsto smo se znašli v Sahelu, pusti obrežni stepi, ki jo oživljajo slana jezera, polja ter vrtovi v okolici večjih mest, zlasti v okolici *Susse*, *Monastira* in *Sfaxe*. V *Sfax* smo dospeli pod noč, potem ko smo kar celo uro hiteli po veli-

častnem oljčnem gaju, oklepajočem mesto v širini osemdesetih kilometrov. V Sfaksu, prestolnici južne Tunizije, središču tuniškega oljarstva in cvetličarstva, smo ostali preko noči in se udeležili družabnega večera, ki nam ga je priredila tamkajšnja mladina.

V petek opoldne so bili udeleženci že v Gabesu, prvem zeleniškem kraju, ki so ga spoznali na svojem potovanju. Nekateri so izkoristili priložnost za to, da so se v kočijah odpeljali v ondotni nasad datljevih palm, drugi pa za ogled mestnega vrveža. Več kot 100 kilometrov dolga pot od Gabesa do Gafse je bila za vse izjemna priložnost, da se seznanijo z južno, pretežno puščavsko Tunizijo, polno kamnitih golin, usahljanih rek, razvaljenih vzpetosti in žarečega sonca, s pokrajino, v kateri gospodari voda, nositeljica življenja, zaenkrat le v oazah. Tu in tam se nam je ponudil bežen stik z beduini, arabiziranimi Berberi, ki se s čredami drobnice potikajo po prostrani planjavi. Povsem drugače se nam je godilo v zelenicah, v Gafsi, Tozeru in Nefti, krajih z ustaljenim življenjem, z novodobnimi ustanovami, namenjenimi boju z zaostalostjo.

Metlavi je rudarski kraj, povezan z ležišči fosfatov. Ob njem je puščava, segajoča daleč proti severu, tja do vznožja Atlasa, v katerem se dviguje Džebel Šambi (1.544 m), najvišji vrh tunizijskega gorskega sveta. Pod njim se raztezajo z gruščem zatrpane doline, obrasle s halfo. Ta ali oni udeleženec si je nabral šop suhe trave ali pa pisanih kamenčkov z groblje pokopanih antičnih mest Thelepta, Cilliuma in Sufetule. V Kasserinu nas je navdušila nova tovarna celuloze, ki jo pridelujejo iz halfe, v Sbeitli živahen trg in puščavski ljudje, odeti v slikovita oblačila.

Tudi Kairuan, stara arabska prestolnica, je v stepi,

komaj kaj obljudeni, če se ne bi z njo vbadale zadruge, pobudnice boja s trdo naravo. Drugačen je Zaghuan, prislonjen k daljnim odrastkom gorovja Atlas. Nad mestom so izvirkice žive vode, ob njih rimski izbiralnik pa razgledišče, od koder se lepo vidi rodovitna raven ob reki Miliani. Daleč na zahodu je Pont du Fahs, ob njem mrtvi Thuburbo Majus z bogato ostalino rimskega naselja, značilnega za starodavno provinco Afriko.

Sedem dni smo imeli časa, da smo spoznali Tunizijo; ne tiste, ki jo kažejo številke in črke, marveč ono, ki sta jo oblikovala narava in človek. Bila je pred nami, sama nam je spregovorila tako neposredno, da je morda prvi hip niti razumeli nismo. Nič ne de: pristna doživetja ostajajo, ponujajo nam spoznanja, ki jih ni mogoče ne prezreti ne pozabiti. In kaj rečem o kercu? Nepredvideno se je izcimil v slovo, ki bi bilo težko, če ne bi bilo prežeto z upanjem, da se bomo s prijateljsko Tunizijo še srečali.

OPOMBA:

Več strokovnih podatkov najde bralec v člankih:

I. Župančič, S potovanja po Tuniziji.
Geografski obzornik št. 3, 1965

I. Gams, Tunizija v dvanajstem letu dekolonizacije,
GO št. 1-2, 1968

Geografsko društvo Slovenije si bo prizadevalo v zimskih počitnicah obnoviti ekskurzijo v Tunizijo v dveh variantah.

Ena skupina bo potovala po Tuniziji, druga pa istočasno iz Tunisa po Alžiriji in nazaj. Razpis bo jeseni 1969.

j. tavčar

seminar za predavatelje geografije v srednjih šolah

Zavod za šolstvo SRS in Geografsko društvo Slovenije sta priredila v semestralnih počitnicah izpopolnjevalni tečaj za predavatelje geografije na gimnazijah in strokovnih šolah.

Seminarja, ki je trajal 5 dni - od ponedeljka 20. 1. do vključno petka 24. januarja 1969 - se je udeležilo nad 50 profesorjev srednjih šol iz vse Slovenije.

Seminar je bil namenjen strokovnemu izpopolnjevanju in pedagoškemu vprašanju, s katerimi se pri pouku stalno srečujemo.

Tako smo v teh dneh udeleženci poslušali kar 19 predavanj, s katerimi je bil dnevni red temeljito izpolnjen. Pogosto je zaradi časovne stiske odpadla debata o posameznih problemih ali pa smo jo morali precej skrajšati.

Prva dva dneva je bil na vrsti strokovni del, v katerem so nam predavatelji prikazali novejša izsledke geografske znanosti. Uvodno predavanje je imel univ. profesor dr. Svetozar Ilešič o novostih v geografski znanosti.

Seznani nas je predvsem o spremembah v celotni gospodarski strukturi sveta (energetika, promet, deagrari-zacija, urbanizacija).

Opozoril nas je na novejšje izsledke v geomorfologiji, klimatologiji in zlasti socialni geografiji ter na koncu podal tudi nekaj vtisov z geografskega kongresa v New Delhiju, katerega se je pred kratkim udeležil.

Univ.prof.dr.Ivan Gams je govoril o novih razlagah planetarične cirkulacije zraka, ki močno spreminja dosedanje sheme.

Univ.prof.dr.Vladimir Klemenčič je predaval o elementih industrijske pokrajine, dr.Vladimir Kokole z Urbanističnega zavoda pa nas je seznanil s problematiko urbanizacije Slovenije.

Drugi dan seminarja so bila na vrsti predavanja doc.dr.Igorja Vrišerjaja: Centralna naselja v Jugoslaviji, dr.Mirka Paka: Notranja preobrazba mest v Jugoslaviji (žal samo na primerih Ljubljane in Maribora), univ.prof.dr.Friganovića (Zagreb): Karakteristika in problemi geografske razmestitve in dinamike prebivalstva na zemlji ter univ.prof.dr.Ceneta Malovrha: Izraba tal v tropih.

Tretji dan je bil namenjen aktualnim problemom in sta zato predavanji doc.dr.Jakoba Medveda in dr.Avgušтина Laha vzbudili posebno pozornost. Prvi je govoril o socialnih, nacionalnih in političnih problemih sodobne Afrike, drugi pa o geografskih učinkih ekonomskih grupacij v svetu. Posebno ob tem predavanju smo dobili dobro sliko o velikih spremembah v svetovnem gospodarstvu in zlasti veliko novih zanimivih podatkov.

Popoldan pa nam je univ.pred.ing.Albin Stritar zelo nazorno opisal tipe prsti v Sloveniji (z diapozitivi).

Prof.Kambič (Sava film) pa je osvetlil pomen diafilmov v geografskem pouku.

S tem smo tudi že prišli v pedagoški del seminarja. Prof.Tone Oblak (PA) nas je seznanil z novimi učnimi pripomočki pri pouku geografije, zlasti z retroprojektorjem.

Četrtega dne smo poslušali najprej dve predavanji prof.dr.P.Kurteka o problemih geografskega pouka na Hrvatskem ter o vlogi filma pri geografskem pouku. Prav tako je imel dvoje predavanj mag.Mavricij Zgonik: Novosti v predelanem konceptu metodike geografskega pouka ter o aktivnih oblikah pri geografskem pouku (delo z učbenikom).

Zvečer tega dne smo obiskali tudi geografski muzej na Trgu francoske revolucije.

Zadnji dan smo poslušali doc.dr.Medveda, ki nas je seznanil s kriteriji za uporabo tujih geografskih imen. Problem je pereč zaradi geografskega atlasa, ki ga avtor že delj časa pripravlja pri Mladinski knjigi in ki bo kmalu v tisku.

Prof.Mara Radinja pa je v svojem referatu analizirala geografski učbenik za 4. razred gimnazije. O tem vprašanju se je razvila precejšnja debata.

Ob zaključku seminarja so se sestali še profesorji, ki poučujejo na strokovnih šolah. Obravnavali so novi predlog učnega načrta za te šole. Obenem so pozdravili sugestije o izdaji geografskega učbenika za te strokovne šole.

Seminar je bil vsekakor bogat in koristen. Tudi geografska znanost se razvija in svet se hitro izpreminja; zato pa moramo čimbolj vestno spremljati te dogodke, da jih lahko tudi pravilno posredujemo dijakom.

Zato naj velja zahvala vsem predavateljem zlasti pa še vodji seminarja prof.Tomažu Webru in prof.Tonetu Oblaku, predsedniku šolske sekcije GDS, za organizacijo seminarja.

i.g.

8. zborovanje slovenskih geografov na ravnah na koroškem septembra 1969

Geografsko društvo Slovenije prireja vsako tretje leto republiško zborovanje, ki smo ga po vojni imenovali seminar, zbor, zborovanje ali tudi kongres. Po Novi Gorici bo na vrsti naslednja obmejna regija - slovenska Koroška, vendar bomo prvič skušali spoznati na zborovanju tudi sosednji zamejski svet. Posebna komi-

sija za pripravo 8. zborovanja slovenskih geografov, ki ji načeljuje doc.dr.J.Medved, je pripravila naslednji program, ki pa ni dokončen:

12.septembra 1969

dopolodne: referati in diskusija o jugovzhodni Koroški.

Predvideni so:
S. Illešič, Mežiška dolina v okviru slovenske Koroške,
I. Gams, Prirodno geografske razmere na JV Koroškem,
J. Medved, Nekateri družbeno geografski problemi JV Koroške,
M. Žagar, Prometne in turistične značilnosti obmejne regije.

popoldne: Ločene ekskurzije z avtobusi:

1. v povirje Meže v predel samotnih kmetij;
2. ogled Mežice in mežiškega rudnika;
3. ekskurzija po spodnji Mežiški in Mislinjski dolini

13. september 1969

dopolodne: Kolokvij o socialno geografskih procesih pri zamejskih Slovencih:

- V. Klemenčič, Nekateri socialno geografski procesi zamejske Koroške,
Socialno-geografske razmere pri Slovencih na avstrijskem Koroškem.
Isto na Tržaškem in Goriškem ter v Beneški Sloveniji. Referenti bodo predvidoma iz zamejstva.

popoldne: Avtobusna ekskurzija po vzhodni avstrijski Koroški do Djekš na Svinji.

14. septembra 1969

dopolodne: Svobodne teme, po potrebi v sekcijah.

popoldne: Zaključni sestanek in izredni občni zbor Geografskega društva Slovenije.

Vsi predavatelji geografije in ostali geografi so že dobili obvestilo o zborovanju v okrožnici GDS, v kateri je bil postavljen 15. marec za zadnji rok predhodnih (neobveznih) prijav. Vendar bo GDS še sprejemalo predhodne prijave. Definitivne pogoje udeležbe bo pripravljali odbor GDS sporočil predhodnim prijavitelcem. Predhodno se je prijaviti na naslov: Geografsko društvo Slovenije, odbor za organizacijo 8. zborovanja, Ljubljana, Aškerčeva 12/11.

Svetujemo vam, da si skušate pri vodstvu vaše ustanove zagotoviti podporo in dopust za udeležbo na zborovanju, kajti samo enkrat na tri leta se zberemo slovenski geografi, da bi podrobneje spoznali eno od naših obmejnih regij, pregledali naše delo in si načrtali smernice za naprej. Vsak geograf ima tudi pravico, prijaviti referat v okviru svobodnih tem.

nabava geografske literature

Poleg poročil o novih knjigah bo Geografski obzornik od časa do časa obveščal o tem, kje si lahko nabavi starejšo geografsko literaturo. V Geografskem obzorniku št. 1-2 letnika 1968 je obvestilo o razprodaji knjižne zaloge Geografskega društva. Znatno del povojnih Geografskih vestnikov, večina Geografskih obzornikov in Zbornik VI. kongresa so pri GD še vedno na razpolago po cenah, ki so navedene v omenjenem obvestilu.

Tu je obvestilo o geografskih publikacijah, ki jih je izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Naročiti jih je mogoče na naslov: Slovenska akademija znanosti in umetnosti - ekspedit, Ljubljana, Trg revolucije 7 (tel. št. 20-480). Ker smo prepričani, da še marsikateri šoli in marsikateremu geografu manjka geografske literature za lokalno geografijo, za dijaške naloge, za pripravo ekskurzij in podobno, javljamo naslove akademskih publikacij ter v oklepaju ceno v novih dinarjih. Geografi lahko dobijo na to ceno 60% popusta. Pri Geografskih zbornikih je navedena tudi glavna snov pomembnejših razprav ali cel naslov.

Geografski zborniki:

št. I-1952 (5,-N din): Zasnova Ljubljaničenega porečja; Človek na zemlji Slovenjgraške kotline; Agrarna geografija Tuhinjske doline; Morfogeneza dna Ljubljanske kotline.

št. II-1954 (10,-): Nova glaciološka dognanja v Julijskih Alpah; Goriška Brda; Tržič; Soča.

št. III-1955 (15,-): Ledenik na Triglavu in Skuti; Snežni plazovi v Sloveniji; Dolina Tolminke in Zalaščice v pleistocenu; glaciološka opazovanja iz zgornje Doline;

št. IV-1956 (15,-): geografija gospodarstva in naselij področja med Savo in Sotlo; Pliocenska Soča; Morfološki razvoj Goriških brd; isto Šavrinskega gričevja; Agrarna geografija Šavrinskega gričevja; Izvenalske planine na Slovenskem.

št. B-1959 (16,-): Nova geografska dognanja na Trnovskem gozdu; Obseg pleistocenske poledenitve na Notranjskem Snežniku; Pozeba oljke v Primorju leta 1956; Ge-

omorfologija in izraba tal v Pomurju; Isto v Podraviniju.

Št.VI-1961 (39,-): Padavine v Sloveniji; Morfologija Haloz; isto Bele Krajine; Snežišča v Alpah; geomorfologija zgornje Doline in Bovškega; Fluvialni elementi v krasu.

Št.8-1963 (47,-): osuševanja Barja; geologija in geomorfologija Voglajnske pokrajine in Zgornjega Sotelskega; Geomorfologija okoliša Triglava; Jezero pod Krimom; Samotne kmetije na Solčavskem; Podkoren; Kolonizacija Slovencev v Banatu.

Separatne razprave iz Geografskega zbornika št.9 1965: o razvoju obale v Koperskem Primorju (8,40 N din); Vreme oktobra 1959 (7,5); Samotne kmetije v Lučki pokrajini (10,40).

Separatne razprave iz Geografskega zbornika X-1967: Kozjansko (20,-); Vremenska dolina in Divaški Kras (17,-);

Kvartarni razvoj doline Rašice in Dobrega polja (5,-); O značilnostih cestnega prometa v Sloveniji (3,-).

Od publikacij iz serije Dela Inštituta za geografijo so še na zalogi:

S. Ilešič, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem, 1950 (2,-);

A. Melik, Kraška polja Slovenije v pleistocenu, 1955 (6,50);

V. Klemenčič, Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom, 1959 (10,-);

I. Gams, Pohorsko Podravje, 1959 (11,-);

M. Šifrer, Porečje Kamniške Bistrice v pleistocenu, 1961 (12,-);

D. Furlan, Temperature v Sloveniji, 1965 (36,-);

A. Melik, Rast naših mest v novi dobi, 1964 (31,-);

A. Lah, Ljubljansko barje, 1965 (27,-);

D. Meze, Gornja Savinjska dolina, 1966 (41,-).

resolucija VIII. kongresa geografov jugoslavije

Na osnovi referatov, predlogov in diskusije v sekcijah in na plenarnih sestankih, je 8. kongres geografov Jugoslavije sprejel naslednje zaključke v zvezi z organizacijskimi, znanstvenimi in pedagoškimi vprašanji.

I. V zvezi z novimi spremembami v statutu Zveze geografskih društev in geografskih institucij je treba zaradi čim hitrejšega razvoja naše stroke povečati sodelovanje med geografskimi društvi in institucijami socialističnih republik. Zato je treba izboljšati organizacijsko delo in poživiti podjetnost.

V zvezi z organizacijsko strukturo priporoča kongres več zborovanj, posebno simpozije, posvečene znanstveni in pedagoški problematiki naše stroke, kakor tudi medinstitutske in medkatederske sestanke.

Končno smatra kongres, da je potrebno najmanj po treh letih pretresti znanstveno in pedagoško delo ter na tej osnovi določiti profil naslednjega, IX. kongresa.

Priporočamo organizatorjem bodočih kongresov, da na primeren način omogočijo udeležbo številnejšim delegatom, pri čemer naj upoštevajo interese vseh institucij, društev, sekcij in poedincev.

Da bi se lahko delo komisij razvijalo v boljših organizacijskih in materialnih pogojih, naj se poveže odnosno priključi ustreznim institutom. Poleg tega predlagamo formiranje telesa za aplikacijo geografije, ki bi realiziralo intencije geografske vede o njeni uporabnosti v praksi.

Kongres posebno priporoča, da se aktivira Komisija za šolsko delo in da bolj sodeluje z zavodi za napredek šolstva in zveznim ter republiškim sekretariati za vzgojo, kulturo in znanost, da bi bila geografija ustrežno zastopana v vseh šolah, kjer je potrebna.

Nadalje smatra kongres, da je treba mednarodno sodelovanje poglobiti tako v zveznem okviru kakor tudi v okviru geografskih institucij in društev, ter znanstveno raziskovalno delavnost bolj vključiti v mednarodno delo.

Kongres smatra, da raziskovalno delo geografov nekaterih institucij, kateder in organizacij ni dovolj povezano s prakso, ker je preveč razdrobljeno. Zato je potrebna večja medsebojna povezanost njihovih raziskav.

Kongres meni, da so nekatere veje naše znanosti dosegle zavidljive uspehe in koristne rezultate. Med njimi se odlikujejo dela aplikativne smeri.

Da bi se geografska znanost razvijala čim bolj vsestransko in povezano s prakso, je potrebna izmenjava izkušenj med geografskimi centri. V tem smislu je treba vzgajati mlade znanstvene kadre ter razvijati teoretska in metodološka vprašanja. Potrebno je večje sodelovanje kadrov, ki delujejo na zavodih univerz ali izven njih in ki se ukvarjajo z aplikacijo geografije.

Kongres priporoča, da se nadaljuje akcija na izdelavi nacionalnega atlasa kakor tudi tema o agrarnemu pejzažu ter izkoriščanju zemlje, nadalje teme o krasu, eroziji prsti in pospešenemu pogozdovanju Makedonije. Potrebno je koordinirati delo pri regionalizaciji Jugoslavije in pristopiti k izdelavi geomorfološke karte Jugoslavije.

Še več skrbi je treba posvetiti preučevanju prebivalstva, posebno notranjih in zunanjih migracij ter funkcijskemu razvoju, značaju in vplivu centralnih naselij v posameznih regijah.

Končno priporoča kongres geografskim društvom in institucijam, da začno izdelavo bibliografije in dokumentacije, ker je pomankljiva evidenca o usmerjenosti kadrov in njihovih objavah.

11. Na osnovi plenarnega sestanka 8. kongresa izhajajo naslednji sklepi in priporočila o učnih vprašanjih. Predvsem je potrebno, da se pri reformi šol prve in druge stopnje zagotovi geografiji:

1. v osnovnih šolah najmanj osem ur tedenskega pouka, razporejenih od 5. do 8. razreda;
2. v gimnazijah in drugih splošno izobraževalnih šolah raznega tipa osem ur tedensko;
3. v vseh drugih štiriletnih strokovnih šolah najmanj štiri ure tedensko (2 v prvem in 2 v drugem letu) a v teh, ki trajajo manj kot štiri leta, najmanj tri odnosno v dveletnih šolah najmanj dve uri tedensko;
4. v eksperimentalnih srednjih šolah štiri ure.
5. Pri ostalih oblikah končnega strokovnega izobraževanja je potrebno na osnovi značaja strokovnega profila določiti obseg in strukturo geografskega pouka na osnovi aplikacije geografije, kar pomeni istočasno tudi trajno povezovanje geografskega izobraževanja z določenimi strukturami strokovnih kadrov.

Vzporedno z rastjo materialne baze in kadrovske struk-

ture šol prve in druge stopnje naj se izboljšuje zase- denost mest glede na strokovno kvalifikacijo. Geograf- ske institucije naj trajno in načrtno skrbijo za strokov- no izpopolnjevanje predavateljev geografije s pomočjo seminarjev, simpozijev, predavanj, omogočanjem dokvali- fikacije in podobno.

Kongres smatra, da morajo geografi trajno skrbeti za izdelavo in izpopolnjevanje učnih programov geografi- je na vseh šolah, v sodelovanju s prosvetno-pedagoški- mi zavodi. Prizadevajo naj si za nabavo boljše geograf- ske opreme in učil.

Za boljše vsklajevanje geografskega pouka je potrebno analizirati učne programe in rezultate ostalega pouka o prirodi in družbi.

Pretrsti je treba možnost enotnega programa geograf- skega pouka na osnovnih šolah in v prvem ciklusu šol druge stopnje, ker je geografija neprimerna za pouk v koncentričnih krogih. Računati je z dejstvom, da zdaj že 80% absolventov osnovne šole nadaljuje s šolanjem na drugi stopnji.

Priporočamo prosvetno pedagoškim zavodom kot tudi za- vodom za napredek šolstva, da naj, v kolikor tega še nimajo, obvezno angažirajo najmanj enega svetnika ali geografa strokovnjaka, ki bo deloval na področju šol- ske geografije.

Bodoči kongresi naj posvetijo več časa obravnavanju šolske geografije na vseh ravneh šolanja.

Priporočamo, da izdelamo s skupnimi močmi uglednih ge-

ografov obsežen geografski leksikon, potreben učencem in predavateljem geografije ter drugim.

Iz objektivnih in specifičnih pogojev ni mogoče izena- čiti učnega programa geografije na fakultetah, vendar priporočamo njihovo usklajevanje. Združenje univerz naj poišče možnost, da bi študentje geografije lahko prehajali z ene fakultete na drugo.

Priporočamo geografskim institutom, katedram in zavod- om na fakultetah, da se bolj prizadevajo za napredek metodike geografije, ki je potrebna diplomiranim geo- grafom pri pouku na šolah.

Potrebno je izdati enotni učbenik za geografijo Jugo- slavije ob sodelovanju predavateljev tega predmeta na univerzah.

Kjer še niso zastopane, naj se na geografskih zavodih in katedrah uvede v študij geografije matematika, ap- licirana kartografija, interpretacija avionskih posnet- kov, statistika i.dr., ki so potrebne za boljše izob- razbo kadrov za šole in prakso.

Podiplomski študij naj se osnuje na institucijah, ki imajo za to pogoje. Potrebno je pretresti sedanji na- črt in program tega študija ter način sodelovanja med geografskimi centri, ki gojijo podiplomski študij.

Kongres naroča geografskim društvom in geografskim in- stitutom, da čim prej začno z realizacijo priporočil in nalog, ki jih vsebuje resolucija osmega kongresa.

zasavski premogovniki trbovlje

PROIZVAJAJO NASLEDNJE VRSTE PREMOGA:

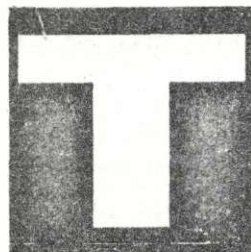
- KOSOVEC -
- KOCKOVEC -
- OREHOVEC -
- ZDROB -
- PRAH -
- GRAHOVEC -

ZA INDUSTRIJO IN ZA ŠIROKO POTROŠNJO.

fotolik celje

izvršuje vsa v fotografsko stroko spadajoča dela, tiskarske usluge ter prodaja fotografski material in fotoaparate po konkurenčnih cenah!

TRGOVSKO PODJETJE NA VELIKO IN MALO
"TEHNO-MERCATOR" CELJE

se s svojimi engro enotami: "Elektromaterial", "Steklo-porcelan", "Barve-kemikalije" in "Gradbeni material" ter s številnimi poslovalnicami v Celju in izven Celja priporoča za vaš cenjeni nakup. Obiščite nas in vaše želje bomo izpolnili v vaše popolno zadovoljstvo.

INDUSTRIJA VOLNENIH IZDELKOV LAŠKO

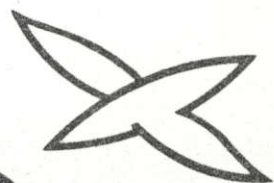
volna

izdeluje vse vrste mikanih in česanih tkanin. Posebno so znani naši artikli bouclé in tweed.

ZAHTEVAJTE NAŠE IZDELKE!

tovarna aero celje

aero

aero

**LIBELA
CELJE**
YUGOSLAVIA

Novost!

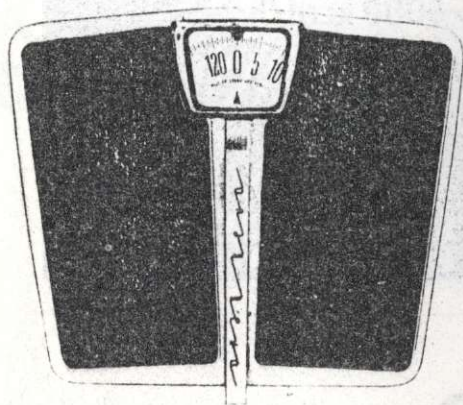
OSEBNA TEHTNICA

»NEVA«

Moderno oblikovano kovinsko ohišje s plastičnim držajem za prenašanje. Površina je prekrita z nedrsljivo plastično ploščo. Ogrodje stoji na gumijastih podstavkih, zato ne drsi!

Prikladna za vsak prostor – za vsako kopalnico!

Z dnevno kontrolo svoje teže na osebni tehtnici „NEVA“ boste ohranili vitko postavo, zdravje in mladostno svežino!

**lesnoindustrijski
kombinat**

**LI K savinja
celje**

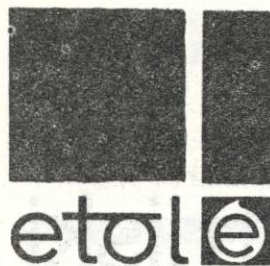
VAM NUDI PO UGODNIH CENAH VSE VRSTE MEHKEGA LESA IN TRDEGA LESA, VSE VRSTE EMBALAŽE, LESNE VOLNE, PLEMENITE FURNIRJE, PARKET IN EMBALAŽNI PAPIR.

ZA CENJENA NAROČILA SE PRIPOROČA DELOVNI KOLEKTIV.

"AGROTEHNIKA", LJUBLJANA, export-import, poslovalnica Celje,
poslovalnica CELJE

oskrbuje kmetijstvo z reprodukcijskim materialom, stroji, gnojili in gradbenim materialom.

etol- celje

tovarna arom in eteričnih olj

Etol Celje proizvaja arome za gospodinjstvo.
Gospodinje! Zahtevajte receptne knjižice, ki Vam jih brezplačno
nudi tovarna Etol Celje.

Gostinsko podjetje "NA-NA", Celje

priporoča svoje obrate: kavarno-slaščičarno "Mignon", Titov trg, restavracijo, bife, slaščičarno "NA-NA", Stanetova ulica, gostilno "Pri turški mački", Gledališka ulica, bife "Dalmacija", Linhartova ulica in restavracijo "Koper", Prešernova ulica.

Odlične kuhinje-izbrana vina ter solidna postrežba so odlike Gostinskega podjetja "NA-NA", Celje.

EMO CELJE

emajlirnica, metalna industrija, orodjarna

trajno
goreča
peč

KAMIN EMO **5**

5000 kcal/h

ZA
VSE VRSTE JUGOSLOVANSKIH
PREMGOV

elektro celje

uprava CELJE

dobavlja potrošnikom električno energijo, po najugodnejših pogojih projektira, gradi in opravlja montažo daljnovodov, krajevnih omrežij in transformatorskih postaj, izvršuje vsa v električno stroko spadajoča instalacijska dela.

vam nudi: v zelo veliki izbiri in po konkurenčnih cenah najrazličnejše tekstilno in galanterijsko blago.

Obiščite našo veleblagovnico "Ljudski magazin"

Trgovsko podjetje s tekstilom na veliko in malo, Celje, Stanetova ulica

telefon: 31-35 in 31-36

toper celje

TOVARNA PERILA, CELJE, telefon št. 32-32

izdeluje vse vrste kvalitetnih moških srajc po najnovejših modnih kreacijah!

Za cenjena naročila se priporoča delovni kolektiv!

Cene konkurenčne!

KOVINOTEHNA celje

veletrgovina s tehničnim blagom izvoz-uvoz

CELJE, Mariborska 17

telefon 39-71

telex 033516

telegram KOVIT Celje

kvalitetna jekla
barvne kovine
kroglični ležaji
izdelki črne metalurgije

gospodinjske potrebščine in široka potrošnja
orodje
vijlačno blago in žičniki
inštalacijski material
gradbeni material

Naša velika zaloga garantira najširšo izbiro tako po kakovosti kakor tudi po asortimanu ter solidno in hitro postrežbo.